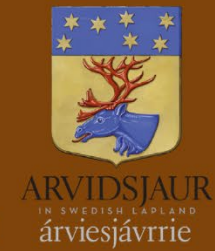

Lappstan i Arvidsjaur – Byggnader och bruk i tradition och nutid Etnologisk dokumentation 2020

Piteå museum
Emeli Elfving
Sophie Nyblom
Juni 2021

Innehållsförteckning

1 Inledning	3
2 Bakgrund till dokumentationen	3
Syfte	4
Metoder och källor	4
Litteratur	4
Arkivmaterial.....	4
Kartmaterial.....	5
Bildmaterial	6
Insamling - frågelista och intervjuer	7
Rapportens upplägg	8
3 Handel och mission – en central roll i Lappmarkens historia ...	9
4 Lappstad, bondstad och borgarstad	10
Livet i kyrkstaden.....	11
Marknadsplatsens minskade betydelse och nyttjande av Lappstan..	13
Upphörande av kyrkogångsplikten	13
Centralisering och förbättrade kommunikationsmöjligheter	14
Förändring av handel.....	14
5 Lappstan bevaras	14
Karin Stenberg (1884–1969).....	17
Arvidsjaur's sameförening.....	18
6 Informanternas relation till Lappstan	19
7 Byggnaderna och deras bevarande	20
Restaurering och vikten av bevarande	21
Inredning	23
8 Lappstans användning	23
Storstämningen – från kyrkhelg till social möteshelg.....	24
Helgen i korthet.....	24
Traditioner – de bevarade och försök till att skapa nya	26
Barndomsminnen.....	27
Ungdomsminnen.....	28
Övernattningarna	28
Det sociala umgänget	29
Annat bruk av Lappstan	31
Sammanfattande kommentar	33
9 Lappstan som sevärighet	33
Den tidiga turismen.....	35
Sita Sameland och dagens turism	37
10 Lappstans betydelse	39
Samisk identitet.....	40
Mötesplats för historia, kultur och människor	43
Rekreation.....	44

11 Lappstan och framtiden.....	44
Aktuella utmaningar	45
Framtidsvisioner.....	47
12 Avslutande reflektion.....	49
Källförteckning.....	50
Bilagor.....	53

1 Inledning

Piteå museum beviljades medel redan 2018 för att göra en etnologisk dokumentation av Lappstan i Arvidsjaur. På grund av olika omständigheter hade museet inte möjlighet att genomföra dokumentationen då och återupptog arbetet 2019. Dokumentationen har finansierats med medel från Länsstyrelsens särskilda satsning på samiskt präglade kulturmiljöer. Denna satsning har prioriterat projektet vars syfte har varit att informera och ta fram kunskapsunderlag om värdefulla kulturmiljöer.

Piteå museum kontaktade även Arvidsjaur kommun och de medverkat som delfinansiär för projektet. Dokumentationen har skett i nära samverkan med Arvidsjaur sameförening. Sameföreningen har framförallt hjälpt till med att ta fram material, bistått med kontaktuppgifter till ägarna och hjälpt till med att hitta informanter. Dokumentationen har genomförts av Emeli Elfving och Sophie Nyblom på Piteå museum under perioden februari–december 2020.

Projektet planerades som ett etnologiskt projekt bestående av tre delar för att göra en grundlig samtidsdokumentation av Lappstan. De metoder som skulle användas var frågelista, intervjuer och deltagande observation vid aktiviteter i Lappstan. I februari började coronaviruset sprida sig i världen och i mars kom de första covid-19 fallen i Sverige. Den 16 mars 2020 meddelade Folkhälsomyndigheten att det råder allmän smittspridning i samhället. Det nya virusets framfart ledde till rekommendationer som bland annat innebar att de över 70 år inte skulle träffa nya människor och att alla skulle vara restriktiva med sitt resande. Det innebar att vi fick tänka om. Från början valde vi att avvakta med intervjuer och fokuserade på att skicka ut frågelistan och fördjupa oss i arkivmaterial.

Efter sommaren kvarstod många restriktioner och vi tog beslutet att göra telefonintervjuer istället för att träffa våra informanter. De deltagande observationerna har helt uteblivit då aktiviteter och arrangemang i Lappstan ställdes in under 2020.

2 Bakgrund till dokumentationen

Det som vi känner till som Lappstan idag uppkom i början på 1800-talet i samband med att en ny kyrka byggdes i Arvidsjaur. Kyrkplatsen i Arvidsjaur har däremot anor från 1600-talet och den nuvarande lappstaden är därför den andra i ordningen på platsen. Lappstan i Arvidsjaur är en välbevarad skogssamisk kyrkstad bestående av 31 timrade kåtor och 54 härbren. Byggnaderna är unika och representerar den skogssamiska byggnadskulturen. Lappstan är byggnadsminne sedan 1948 och idag räknas området också som fornlämning och skyddas därigenom av kulturmiljölagen. Kommunen är fastighetsägare men byggnaderna är privatägda och nyttjas idag huvudsakligen vid Storstämningshelgen i slutet av augusti. Utöver det är Lappstan också ett välbesökt turistmål.

Lappstan har dokumenterats tidigare och dess historia har beskrivits i olika skrifter. Riksantikvarieämbetet fattade enligt 1960 års lag nya beslut gällande äldre byggnadsminnen där bland annat Lappstan uppmärksammades. I samband med detta upprättades skriften *Lappstaden i Arvidsjaur* (1969) av Ernst Manker vid Nordiska museet och Harald Hvarfner vid Norrbottens museum. Denna skrift reviderades på 1970-talet av Kjell Lundholm och en andra upplaga utgavs 1976. På 1990-talet genomförde Ivan Eriksson ett projekt för att utreda ägarförhållandena i Lappstan och det resulterade i rapporten *Ägarförteckning av kåtor och häbbren i Lappstaden* (1997).

Fokus i tidigare dokumentationer har många gånger berört Lappstans tidiga historia och byggnadernas konstruktion. Då det gäller det moderna bruket av byggnaderna och miljön finns det inte särskilt mycket dokumenterat och det är en av anledningarna till att Piteå museum sökte medel för att göra en etnologisk dokumentation av Lappstan med fokus på det samtida nyttjandet.

Syfte

Detta projekt har fokuserat på att dokumentera Lappstan ur ett brett perspektiv med fokus på den kulturella och sociala funktionen, i både ett historiskt och en samtida kontext. Målet har varit att samla in berättelser, minnen och upplevelser som beskriver platsens användning, tradition och betydelse.

Metoder och källor

Arbetet har genomförts genom litteraturstudier, arkivstudier och samtidsdokumentation via utskick av frågelista och intervjuer. I planeringen ingick deltagande observation och nätverksarbete med kontaktpersoner på plats i Arvidsjaur men på grund av covid-19 pandemin gick inte alla moment att genomföra som planerat. De intervjuer som har gjorts har i första hand genomförts som telefonintervjuer. Nedan följer en genomgång av det viktigaste källmaterialet och metoderna som har använts.

Litteratur

Lappstan har varit föremål för olika former av dokumentationer. Bland dessa finns arkeologiska forskningsinsatser, fornminnesinventeringar

och folklivsforskning. Koloniseringen av övre Norrland och kyrkans etablering har rönt ett stort forskningsintresse. I Ragnar Berglings avhandling *Kyrkstaderna i övre Norrland: kyrkliga, merkantila och judiciella funktioner under 1600- och 1700-talen* (1964) behandlas de olika funktionerna som kyrkstäderna har haft i övre Norrland. Han visar på det nära sambandet mellan kyrkstädernas anläggning och dess funktion som marknadsplats.

Annan relevant forskning om lappmarken är Erik Bylunds *Koloniseringen av Pite lappmark t.o.m. år 1867* (1956) och Åke Campbells *Från vildmark till bygd: En etnologisk undersökning av nybyggarkulturen i Lappland före industrialismens genombrott* (1948).

Från 1800-talet finns beskrivningar av Arvidsjaur bland annat i Gustaf von Dübens reseberättelser *Lapplandsresor 1868 och 1871; bearbetad och kommenterad av Gunnar Broberg* (1989). En annan 1800-tals skildring hittas i Petrus Læstadius *Journal af P. Læstadius för första året af hans tjenstgöring såsom missionaire i Lappmarken* utgiven (1977). Dessa källor har återgetts flitigt under åren men dess källvärde tenderar ännu vara relevant i strävanden att förmedla dåtida förhållanden.

I källförteckningen finns en komplett redogörelse över de använda källorna.

Arkivmaterial

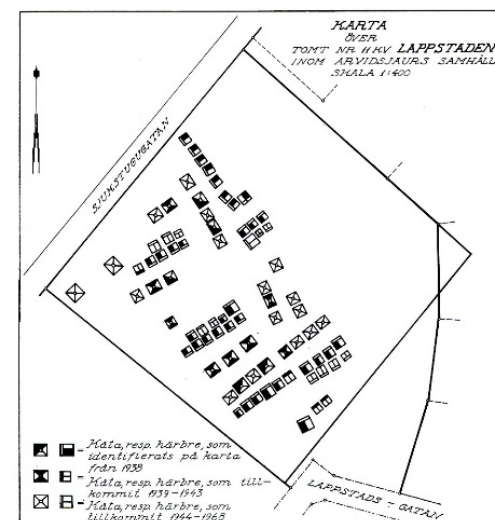
I arbetet har vi haft kontakt med flertalet museer och arkiv för att undersöka om det funnits material i deras samlingar som berört Lappstan. Från några arkiv hann vi få svar innan spridningen av coronaviruset ledde till att flertalet museer och arkiv stängde sina verksamheter. Från Institutet för språk och folkminnets samlingar i Umeå fick vi ett antal ljudfiler som spelades in på 1980-talet och där Lappstan nämns i några

sammanhang. Några av intervjuerna var på svenska och andra på samiska. De samiska inspelningarna har vi fått hjälp av Peter Steggo, minoritetssamordnare på Umeå kommun, att lyssna igenom. Han har översatt de stycken som berör Lappstan. Under sommaren hade vi möjlighet att besöka Norrbottens museums arkiv för att ta del av deras material kring Lappstan. Där fanns bland annat brevkorrespondens mellan Karin Stenberg och landsantikvarie Hans Beskow bevarade. I många av breven skrev de om Lappstan. Det fanns även en samling med tidningsurklipp som berör Arvidsjaur med flertalet artiklar och notiser om Lappstan. Från Arvidsjaurns sameförening fick vi ett kompendium med föreningens protokoll från perioden 1918–1976 i vilka frågor kring Lappstan är återkommande på föreningens möten.

Kartmaterial

Vi har inte studerat Lappstans utveckling genom historiska kartor utan utgått från den karta som användes i den *Ägarförteckning över kåtor och häbbren* som Ivan Eriksson gjorde 1997. Det är samma karta som finns bifogad till byggnadsminnesbeslutet från 1976 då skyddet för Lappstan uppdaterades till den nya byggnadsminneslagen från 1960. Den torde vara upptecknad i samband med detta.

När det togs fram nya informationsskyltar till Lappstan gjordes 2012 en uppdaterad karta över området av företaget Hugin och Munin. Vid en jämförelse mellan de båda kartorna syns vissa förändringar i miljön, några byggnader har försvunnit och andra har tillkommit. Om en byggnad blir förstörd kan ägarna välja att låta platsen stå tom, uppföra en ny byggnad eller överlåta platsen till någon annan som har intresse att uppföra en byggnad.

Den översta ritningen visar hur Lappstan såg ut på 1970-talet och den nedre visar Lappstans byggnader 2012.

Bildmaterial

Vi har gjort sökningar i öppna bildarkiv hos olika kulturinstitutioner. Arvidsjaurns bildarkiv har en omfattande samling med fotografier från kommunen och där Lappstan förekommer på flertalet bilder. Vi har även sökt bilder i samlingar vid Piteå museum, Norrbottens museum, Nordiska museet, Hälsinglands museum och Umeå universitetsbibliotek (Arkiv och specialsamlingar).

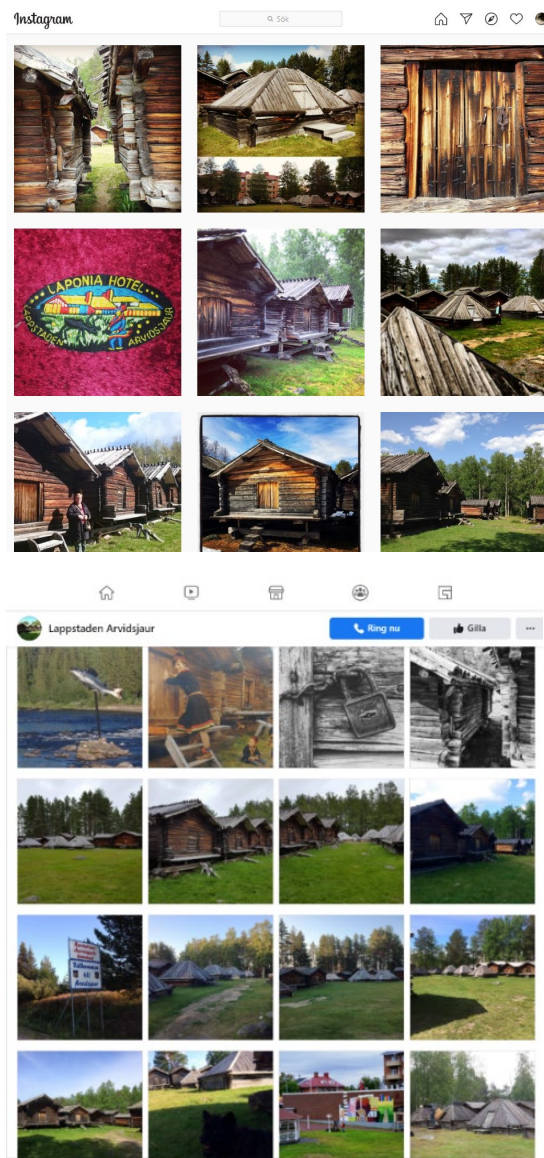

Lappstan 1871. Foto: Lotten von Düben, original i Nordiska museet. (Hämtad från Arvidsjaur kommunns bildarkiv.)

Storstämmingsbelg 1919. Foto: Arvidsjaur kommunns bildarkiv.

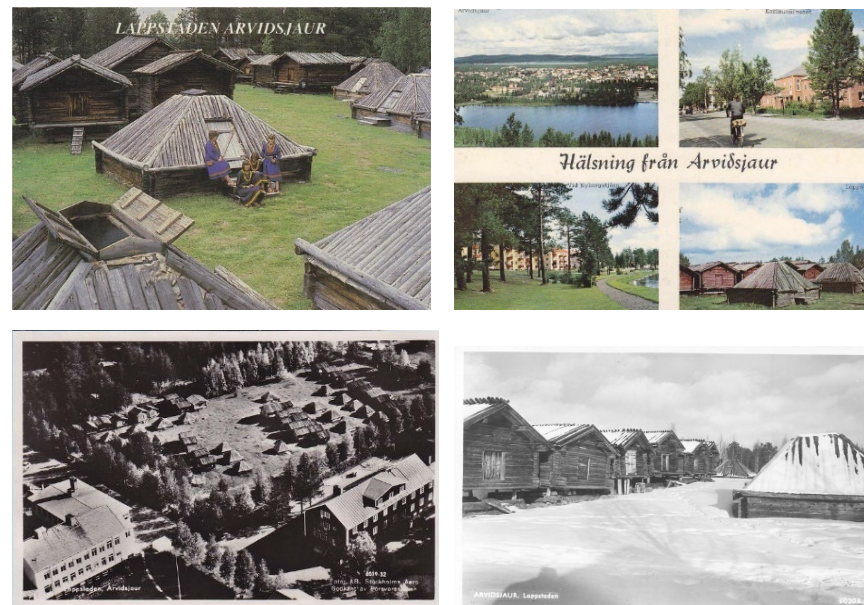
På Piteå museum finns det bilder från modern tid då museet har varit involverad i flera restaureringsarbeten med antikvarisk rådgivning. I juni 2020 besökte vi Lappstan och fotograferade för dokumentationen. Dessa bilder kommer att arkiveras i Piteå museums bildarkiv. Utöver detta har vi även gjort sökningar på sociala medier som Facebook, Instagram och bloggar för att skanna av Lappstans närvaro på dessa forum.

Skärmdumpar från sociala medier över de bilder som kommer upp vid en sökning på Lappstan.

Den övre är från Instagram och den undre från Facebook. Skärmdumparna är tagna 2020.

Ett annat bildmaterial vi upptäckte var vykort. Lappstan har varit ett populärt motiv på vykort från Arvidsjaur, särskilt under den tid vykortsproduktionen var som störst. Via försäljningsplattformen Tradera har vi hittat ett par exemplar på dessa vykort.

Exempel på vykort med Lappstan som motiv. Bilderna hämtade från auktionssajten Tradera under juni 2020.

Insamling - frågelista och intervjuer

För att samla in personliga minnen och berättelser har vi använt oss av två traditionella etnologiska metoder; frågelista och kvalitativa intervjuer. Genom att använda båda metoderna hoppades vi få in ett stort material och en mångfald av berättelser från olika tidsepoker.

I maj 2020 skickades ett informationsbrev (bilaga 1) och frågelistan (bilaga 2) ut till de kontaktpersoner som fanns på den ägarförteckning vi fick från Arvidsjaurns sameförening. Svarstiden var sista juni. I juli hade få svar inkommit och vi skickade ut en påminnelse och förlängde svarsdatumet till sista augusti. Frågelistan skickades ut med post och ett medföljande returkuvert försett med porto, vi uppmuntrade även kontaktpersonerna att skicka in sina svar digitalt. Slutligen inkom fem svar på vår frågelista och några hörde av sig och tackade nej till att medverka. Information om frågelistan och dokumentationen har funnits på Arvidsjaurns kommuns hemsida, på museets hemsida samt på Arvidsjaurns sameförenings facebookside.

En bidragande orsak till att det inte inkom fler skriftliga svar kan vara att vi inte hade möjlighet att informera om projektet på plats i Arvidsjaur. Syftet var att ordna en informationskväll i uppstarten av projektet där vi skulle berätta om dokumentationen och vår insamling men på grund av covid-19 pandemin fick vi förlita oss på digitala kanaler. Vi tror att de digitala kanalerna inte var tillräckliga för att nå ut med informationen på ett effektivt sätt.

Vi har även genomfört ett antal intervjuer och många av dem har skett via telefon. Informanterna har vi fått kontakt med via våra kontaktpersoner på Arvidsjaurns kommun och Arvidsjaurns sameförening. De har gett oss namn på personer de tror kunde vara intresserade av att berätta och personer som de vet har mycket kunskap om Lappstan. Vi har tagit kontakt med dem och berättat om projektet och frågat om de vill medverka i en intervju.

Intervjuerna har utgått från en semistrukturerad frågeguide med öppna frågor (bilaga 3). Kvalitativa intervjuer kännetecknas av ett samspel mellan etnologen och informanten samt en stor flexibilitet. Det innebär att

ordningen på frågorna varierar beroende på informantens svar. Etnologen kan ställa följdfrågor som inte är bestämda på förhand utan som uppstår under intervjuens gång och vissa frågor blir kanske aldrig ställda. Det flexibla förhållningssättet innebär att det finns möjlighet att få fyllda, beskrivande och omfattande svar på frågorna samt att informanten har stor frihet att formulera sina svar.

Intervjuerna spelades in och har transkriberats. Informanterna har därefter fått läsa igenom sina intervjuer för godkännande. Det insamlade materialet kommer att arkiveras på Piteå museum och hanteras enligt informanternas önskemål som framkommer i det medgivandeavtal (bilaga 4) som upprättats med dem.

Rapportens upplägg

Vi har valt att genomgående skriva Lappstan och inte Lappstaden i denna rapport. I det skriftliga källmaterialet används främst Lappstaden men i intervjuer och i talspråk sägs ofta ”Lappstan” vilket vi har tagit fasta på. Ordet lappstad kan även användas som samlingsbegrepp för andra kyrkstäder med samisk bebyggelse. Idag är det under sista helgen i augusti som Lappstan i Arvidsjaur huvudsakligen används och den helgen benämns i vissa sammanhang som Storstämmingshelgen och i andra Storstämningen. Vi har valt att använda båda begreppen i texten.

Nedan följer en kort genomgång av innehållet i rapportens olika kapitel.

Kapitel 3 berättar om kolonisationen av Pite lappmark och i synnerhet av Arvidsjaur. Syftet är att skapa en bredare förståelse för Lappstans varande och kulturella betydelse samt om handelns och missionens roll i Lappmarkens historia.

I kapitel 4 flyttas fokus till Lappstad, Bondstad och Borgarstad – kyrkstadsbebyggelsen som växte fram under 1800-talet kring den nybyggda kyrkan. I detta kapitel presenteras de historiska berättelserna om Lappstan och hur användningen av kyrkstaden har förändrats.

I kapitel 5 fokuserar vi på hur det kommer sig att Lappstan finns bevarad än idag. Vi lyfter fram de nationella aspekterna och framväxten av den landsomspännande kulturmiljövården under 1900-talet men vi synliggör även det lokala arbetet för att bevara platsen och Karin Stenbergs roll.

I kapitel 6 till 10 är det huvudsakligen informanternas berättelser, minnen och åsikter som återges. I vissa kapitel har vi även använt oss av tidningsartiklar och litteratur. I kapitel 6 redogörs för informanternas relation till Lappstan och i kapitel 7 om deras roll som ägare av byggnader. I kapitel 8 fokuserar vi på användningen av Lappstan och hur det har förändrats under senare delen av 1900-talet. I kapitel 9 behandlar vi Lappstan som turistattraktion och i kapitel 10 diskuterar vi vilken betydelse platsen har för våra informanter. Direkta citat hänvisas till den enskilda informanten men i den löpande texten sammanfattas de tendenser som framkommit i intervjuerna och de skriftliga svaren.

I kapitel 11 reflekterar vi över de utmaningar som finns för Lappstan och dess organisation samt vilka framtidsvisioner informanterna har för platsen. I kapitel 12 avslutar vi med en reflektion över det genomförda arbetet och vilka frågor som kan vara intressant för framtida dokumentationer.

¹ Ringstrand, Nils G, ”Norrbottens kolonisering”, i *Norrbotten av skilda författare del 1*, Göteborg: Wezäta, 1921, s.58. Fernlund H, ”Handel”, i *Norrbotten av skilda författare del 2*, Göteborg: Wezäta, 1921, s.165.

3 Handel och mission – en central roll i Lappmarkens historia

Genom ett kungligt påbud 1328 fick birkarlarna rätt att bedriva handel och uppta skatt av samerna. Birkarlarna delade upp handelsdistrikten i olika områden där gränserna var de stora älvarna: Kemi, Torne, och Pite lappmark. Birkarlaväsendet kom under Gustav Vasas regeringstid att avskaffas och särskilda lappfogdar övertog ansvaret för handel och skatteindrivning. År 1614 utfärdades Gustav II Adolfs handelsordning med förbud mot landsköp.¹ Vid 1600-talets början intensifierades även de statliga aktiviteterna och bestämmandet av fasta kyrk-, tings- och marknadsplatser.

Karl den IX beslutade år 1606 att kyrkliga organisationer skulle etableras inom hela lappmarken. Befolkningen förpliktigades att delta i gudstjänster och nattvard. I kyrkans regi skulle man även låta döpa sina barn, lära sig att läsa, konfirmera och gifta sig, samt begrava sina döda. Detta var plikter som krävde regelbunden närvaro. Att besöka kyrkan kunde vara ett stort och tidskrävande projekt och ofta koncentrerades besöken under en vecka eller en helg. Under denna period behövde besökarna en plats att bo, i anslutning till kyrkan kom kyrkstaden att växa fram. Till denna bebyggelse knöts också handeln. Till marknadsplatsen kom även domstolväsendet och skatteuppbörd att bli central. Det visar på hur nära kyrka, domstol, marknad och skatteindrivning har varit förknippade med varandra i Arvidsjaur och inom samiskt område.²

² Bergling, Ragnar, *Kyrkstaden i övre Norrland: kyrkliga, merkantila och judiciella funktioner under 1600- och 1700-talen*, Uppsala: Univ, Umeå, 1964, s.108, 123ff, 360ff.

Som ytterligare ett led i kronans kontroll och maktutövande bör grundandet av rikets städer under denna tid beaktas. Stadsprivilegierna innebar bestämmelser om ett visst självstyre och rättighet att bedriva handel, samtidigt var det kronan som reglerade privilegierna och borgarna ålades att betala skatt för dessa. Under 1621 fick städerna Piteå, Luleå och Torneå stadsprivilegier. Varje stad hade sitt bestämda inland att föra lappmarkshandel inom, Arvidsjaur kom därmed ligga inom Piteås handelsdistrikt. Piteborgarna fick sålunda bedriva lappmarkshandel under förutsättning att en kronans befallningsman fick göra sina uppköp innan. Vid marknaderna kunde samerna föra bytshandel med produkter som pälsvaror, skinn, fisk, kött och fågel i utbyte med handelsmännens produkter av bland annat mjöl, salt, socker, brännvin, vadmal och kaffe.³

Marknadsplatsen som företeelse bör även ses ur ett bredare perspektiv än enbart den ekonomiska aspekten; nämligen dess funktion för den sociala integrationen. Marknaden var en diversifierad samlingsplats för befolkningen ur större geografiskt område och var betydande för kontakt- och erfarenhetsutbyte. Detta skildrar Petrus Læstadius i sin Journal där han uttrycker en viss oro hur den sociala funktionen och handel fått större betydelse än kyrkosammanskomsterna:

Det är bedröfligt med nästan alla Lapparnas kyrkobelger. Aldrig kunna dessa människor vara så litet tillgängliga för de religiösa föreställningar, som när de kommit till kyrkoplatsen. Det är en marknadsplats och icke en kyrkoplats; det är supcalaser, men icke kyrkobelger de samlas till.

³ Campbell, Åke, *Från Vildmark till bygd: en etnologisk undersökning av nybyggarkulturen i Lappland före industrialismens genombrott*, Uddevalla: Bokförlaget Hermes AB, 1948, s. 15. Fernlund, H, "Handel", s.166f.

Stor-stämningen i Arvidsjaur tyckes stå kvar såsom ett enda vördnadsbjudande monument från en framfaren tid och kyrkobelgerna då varande skick, när ännu icke några kyrkoby-stugor, såsom lika lönn-krogar, funnos, då ett upphyst och nitälskande presterskap vid helgerna, genom muntlig undervisning om Lördagsaftnarna och eljest, så länge folket var på kyrkoplatsen, bibringade sina åhörare Christendoms-kunskap och förbörde dem.⁴

4 Lappstad, bondstad och borgarstad

Arvidsjaur kyrkstad bestod av tre delar – lappstaden, bondstaden och borgarstaden. Namnen tyder på en tydlig social gruppering indelat i lappstad för samerna och deras kåtor och härbren, bondstad för sockenbornas kyrkstugor och borgarstad för köpmännens hus och handelsbodar. De två sista är idag rivna och har gett plats åt ny bebyggelse. Lappstan, i bemärkelse av skogssamisk kyrkstad, är unik. Dels vittnar den om kyrkliga och merkantila funktioner i Norrlands inland, dels om samisk historia under 400 år.⁵

Prästen Petrus Leastadius har i sin bok Journal skildrat livet i Pite lappmark, bland annat beskriver han Arvidsjaur kyrkstad:

⁴ Leastadius, Petrus, *Journal af Petrus Leastadius för första året af hans tjenstgöring såsom missionaire i Lappmarken, faksimiletext och kommentarer*, Kungl. Skytteanska samfundets handlingar No 15:1 1977, Umeå: Nyheternas Tryckeri AB, 1977, s. 423.

⁵ Manker, Ernst & Hvarfner, Harald, *Lappstaden i Arvidsjaur*, 2. uppl., Luleå: Norrbottens museum, 1976, s. 18.

Denna är den mest regelbundna kyrko-stad i Lappmarken och skall inför kommande tider vittna om sin grundläggares ordnings-sinne. Af små gnistor uppkomma stora eldar. Kanske efter ett eller två århundranden äro Lappmarkens nuvarande kyrkoplatsverkliga städer, och liflig rörelse på de gator och torg som Gustaf Edward Rhen utstakat. Här fick ej hvar en och en bygga härs och tvärs efter sina infall, utan breda och reguliera gator samt torg, utmärkta den nya kyrkostaden i Arvidsjaur. Den är indelad i tre delar: Svenske-staden, Borgar-staden och Lapp-staden. Man har här således tre "städer," skiljda från hvarandra på temligt afstånd genomobyggda platser, hvarföre det hela icke gerna kan genom eldsvåda läggas i aska på en gång.

Svenske-staden innehåller nybyggarens kyrkobyhus och stallar, Borgar-staden de handlandes marknadsstugor, och Lapp-staden Lapparnes kåtor och bodar. Även dessa är placerade i ordning. På ena sidan om gatan är Lappens kåta, och midt emot på andra sidan hans bod. Allt går i raka linjer. By-Länsmannen Klemet Larsson som här skulle vara byggnadsintendent, var så sträng, att den, som honom oåtspord satt upp sin kåta något utom linien, lærer hafva måst rifva och bygga om.⁶

Hösten 1928 besöker den tyske friherren von Houggér Arvidsjaur och Lappstaden, han beskriver sina upplevelser på följande sätt:

Efter besöket i kyrkan gingo vi till lappstan och nybyggarstan där var och en dragit sig tillbaka till sin kåta eller stuga... i detta land, där värdsbus icke komma i fråga, bygga en eller flera familjer tillsammans en bostad i närheten av kyrkan, som de hålla till i under helgerna.⁷

livet i kyrkstaden

Inför en kyrkstadsvistelse krävdes det vissa förberedelser, såväl hemma-vid som i kyrkstaden. Golvet i kåtan skulle risas av noggrant utvalda björkkvistar, ved till uppvärmning skulle finnas till hands och mat i form av bland annat renkött skulle medtas.

Riset förhindrade väta och kyla, på detta lades renskinn som fungerade som sängplats om natten och sittplats om dagen. Fällar eller sängkläder rullades ihop på morgonen och förvarades efter väggarna. Eldstaden var central i kåtan som värmekälla, ljuskälla och för matberedning. Vissa husgeråd lämnades mellan besöken.⁸ Brunn och dass fanns inom området och kom med tiden att bytas ut mot vattenklosett och pumphus.⁹

Petrus Leastadius och Karin Stenberg beskriver hur hela familjen samt deras djur, hundar och getter fick följa med till Lappstaden.¹⁰ Till en början verkar traditionen med ungdomshelger och gammaldomshelger som var gängse vid andra kyrkstäder inte ha varit implementerad i Lappstan.

⁶ Leastadius, Petrus, *Journal of Petrus*, s. 345.

⁷ Lundholm, Kjell, "Lappstaden en tysk friherre på Arvidsjaurbesök", *Vars då: bilder ur Norrbottens kulturhistoria*, 1983, s.41.

⁸ Lars Stenberg, Ivan Eriksson, Dokumentation Lappstan – byggnader och bruk i tradition och nutid, DNR 2019/028.

⁹ Protokoll Arvidsjaur sameförening 1918-1976, 1923-05-23, 1957-08-24.

¹⁰ Hallinder, Annika, 'Kyrkstadsliv', i *Västerbotten (Umeå. 1920)*, 1988:1, s. 14f. Leastadius, Petrus, *Journal of Petrus*, s. 406. Stenberg, Karin, *Livet i Lappstaden under äldre tider*, Karin Stenberg (1884-1969) 1957. Stenberg, Karin, *Lappstaden i Arvidsjaur: samisk sed och tradition*, Uppsala: Wikström, 1957. Sida 6ff.

I en intervju med Hanna Nilsson, född 1897, visar dock att denna sed införlivades med tiden:

Men det var verkligen trevligt den tiden ungdomshelgen. Då var det mycket ungdom som kom från Lomträsk och så var vi stora hopar och det var så oskyldigt och det var så roligt.¹¹

Elsa Svensson, Mansjaur, och Elsa Olofsson, Vaxholm, umgås och arbetar i kåtan. Foto: Arvidsjaur kommuns bildarkiv.

¹¹ Hanna Nilsson, Daum_Bd_3645_Arvidsjaur_Lpl_1980.

¹² Düben, Gustaf von, *I Lappland 1868 och 1871 reseberättelse av Gustav von Düben*, bearbetad och kommenterad av Gunnar Broberg, Umeå: Västerbottens läns hembygdsförb., 1989, s76f.

Besöket i Lappstaden var ett viktigt inslag i den sociala närvaron, en mötesplats där personer från olika samebyar och sockenområden fick tillfälle att ses under uppslupna former.

I Gustaf von Dübens reseberättelse från midsommarhelgen 1871 beskrivs hur folket i Lappstan utmärkte sig som glada och frimodiga väsen, om de vackra samedräkterna, bröllopsfirande och jojken som hördes på platsen.¹² Ostörda av det vardagliga arbetet fanns tid för umgänge, i följande citat berättar Karin Stenberg om gångna tider och Bertil Persson om ett ungdomsminne.

Det var samernas semester och Lappstaden var en idealisk semesterplats. Matproblemen var inte stora, man kokade kaffe i kåtorna, åt färsk fisk, nyss uppdragen från Arvidsjajursjön och tillagade nyskjutet fågelkött som männen kom hem med från de omgivande skogarna. Dessutom hade man med sig i matsäcken torkat renkött, likaså renost. Av getterna som sprang mellan kåtorna och häbbren fick man mjölk som man gjorde ost av och använde till kaffet som ombyte med renosten, vilken även den skivades och lades i kaffet.¹³

Storstämningenshelgen har alltid betraktats som de gamlas helg. Ungdomhelg var möteshelgen (tredje 3;bönsöndagen som inträffar i juli månad) samt Mikaelihelgen. Men denna helg var vi några ungdomar som åkte till Arvidsjaur för att fira Storstämningenshelg. Vi var Arne Holmkvist, Jörgen Larsson, Oskar Häggström och jag Bertil Person,

¹³ Stenberg, Karin, *Lappstaden i Arvidsjaur: samisk sed och tradition*, s 6.

*fyra glada pigga ungdomar från Lomträsk. Kåtorna och härbbren i Lappstaden var fullbelagda av glada och trevliga människor som kommit dit för att träffas, pratas och besöka gudstjänsterna i kyrkan. Arne, Jörgen, Oskar och jag skulle ligga i vårt häbbre. På kvällen och långt in på småtimmarna var vi i Folkparken där någon Stockholmkorkester spelade...*¹⁴

Kyrkstaden var lika mycket plats för social samvaro och vila som gudstjänstliv. Efter avskaffandet av kyrkogångsplikten i mitten av 1800-talet var det inte av tvång man besökte och övernattade i kyrkstaden, man reste dit av lust och med förväntan, för att träffa bekanta och knyta nya kontakter samt för att inhandla varor. Därför fortsatte kyrkstaden att användas och byggas till trots att varken kyrkoplikt eller avstånd motiveerade detta. I *Lappstaden i Arvidsjaur* redovisas inventeringar av lappstadens byggnadsbestånd över tid. Särskilt intressant är det faktum att uppmätningarna visar att det ständigt har tillkommit nya byggnader och miljö förnyats.¹⁵

Marknadsplatsens minskade betydelse och nyttjande av Lappstan

Kommunikationernas utveckling, modernisering och samhällsomvandling under 1800–1900-talen medförde att de gamla kyrk- och marknadsplatserna förlorade sin funktionen som ekonomiskt och politiskt centra.¹⁶

¹⁴ Minne från Storstämmingshelgen 1942, Bertil Persson, född 1922 i Lomträsk, Luleå september 1995.

¹⁵ Manker, Ernst & Hvarfner, Harald, *Lappstaden i Arvidsjaur*, 2. uppl., Norrbottens mus., Luleå, 1976.

I David Sjögrens studie *Fatmomakkes betydelse och dess andlinga, politiska och kulturella verksamhetsformer från 1700-talets slut till idag* (2013), fördjupar sig Sjögren i hur platsen har nyttjats och vilka funktioner den haft från 1700-talet. Han urskiljer fyra epoker; den uteslutande kyrkliga användningen (1781–1830), en diversifierad mötesplats för både samer och nybyggare (1830–1904), en plats för samisk identitet och etnopolitisk mobilisering (1904–1950) och en kulturminnesvårdande och upplevelsebaserad användning (1950–2000).¹⁷ Denna periodisering är ett nytt sätt att se på Fatmomakkes betydelse och funktion. Men författaren poängterar att de äldre nyttjandeformerna inte försvann när nya funktioner uppkom utan att de har existerat parallellt bredvid varandra.

Även i Lappstan skulle en indelning med olika epoker kunna göras och kanske med snarlika tendenser. För självklart har nyttjandet av Lappstans förändrats över tid och några utmärkande faktorer som påverkat förändringen är upphörande av kyrkogångsplikten, centralisering och förbättrade kommunikationsmöjligheter samt förändring av handel.

Upphörande av kyrkogångsplikten

Kyrkotvånget infördes under medeltiden när Sverige var katolskt. Under Gustav Vasa blev landet protestantiskt med fortsatt obligatorisk kyrkonärvaro. Under 1600-talet infördes kyrkogångsplikt som avsåg befolkningens skyldighet att besöka kyrkan och reglerades i lagen. I och med

¹⁶ Annika Hallinder, ”Kyrkstadsliv”, s.27, 34.

¹⁷ Sjögren, David, *Kyrkstaden Fatmomakke i historisk behysning*, Umeå: Länsstyrelsen Västerbotten, 2013, s 6.

1855 års regeringsform avskaffades kyrkogångsplikten i Sverige.¹⁸ Kyrkstäderna kom dock att behålla sin relevans under lång tid genom de kyrkliga besöken och som marknads- och mötesplats.

Centralisering och förbättrade kommunikationsmöjligheter

Kyrkstäderna saknade under lång tid permanent bosättning. Under 1600-talet beboddes Arvidsjaur kyrkstad endast sporadiskt fram tills 1730-talet då präst och tjänstefolk flyttade till platsen.¹⁹ Ännu i slutet av 1800-talet fanns endast ett fåtal boende i kyrkstaden, merparten av sockens invånare bodde fortfarande ut i byarna och behoven av tillfälliga bostäder i kyrkstaden kvarstod. Med tiden centraliserades socknen och kyrkstaden utvecklades till en tätort och år 1900 blev Arvidsjaur ett municipalsamhälle med en folkmängd om 345 personer.²⁰

Även infrastruktur och kommunikationsmöjligheter förbättrades över tid med utbyggda vägnät och introducerandet av motorfordon gjorde att människor kunde resa till samhället och kyrkan med bil och buss. Således minskade behovet av att övernatta på plats i Arvidsjaur.

Förändring av handel

Fram till 1800-talets slut hölls marknader i kyrkstäderna en eller ett par gånger per år i samband med tings- och uppbördsterminerna. Lands-

bygdshandeln avskaffades 1864 och stadens borgare förlorade sitt monopol och den lokala lanthandeln ökade. Järnvägens framdragning var ytterligare en faktor i den kommersiella utvecklingen, såväl tillgång som varuutbud ökade. Även postorderhandelns genomslag i slutet av 1800-talet bidrog till nya konsumtionsmöjligheter i hela landet.²¹ Tätorternas alltmer blomstrande affärsliv medförde att behovet av marknader avtog.

5 Lappstan bevaras

1923 tillträdde konsthistorikern och arkitekten Sigurd Curman tjänsten som riksantikvarie med målsättning att bredda den gamla fornminnesvården till en landomspännande kulturminnesvård. Under hans ledning kom en nationell organisation för kulturminnesvården att etableras och landsantikvarietjänster kopplade mot provinsmuseerna att inrättas. Fornminnes- och hembygdsföreningar involverades i vården och skydden av de lokala fornminnena. Krav på bättre inventering, dokumentation och tydligare regelverk ökade med det växande antalet kulturminnesvårdare.²² Intresset för att söka och dokumentera kulturhistoriska lämningar hade sina rötter i fornminneslagen ”Placat och påbudh om gamle monumenter och antiquiteter” från 1666. Sedan dess har flera nya lagar om kulturhistoriska lämningar stiftats. Bland annat fastställdes i

¹⁸ SOU:1996:128, s. 165.

¹⁹ Bylund, Erik, Koloniseringen av Pite lappmark t.o.m. år 1867, Uppsala: Almqvist & Wiksell, 1956, s 89.

²⁰ Manker, Ernst och Hvarfner, Harald, *Lappstaden i Arvidsjaur*, 2 uppl., Luleå: Norrbottens museum, 1976, s 14ff. Bergling, *Kyrkstaden i över Norrland*, s. 37.

²¹ Fernlund H, ”Handel”, i *Norrbottnen av skilda författare del 2*, s.168. Centrum för Näringslivshistoria, Handels historia 1800-talet Liberalismens tid, <http://www.handelshistoria.se/historien/handelns-epoker-och-artal/1800-talet-liberalismens-tid/>, hämtad 17 december 2020.

²² Petterson, Richard, *Fädernesland och framtidsland. Sigurd Curman och kulturminnesvårdens etablering*, Umeå: Umeå universitets tryckeri, 2001, s 10ff.

1942 års riksdag lagen om fornminnen och lagen om skydd för kulturhistoriska byggnader.²³

En tidig dokumentation där Lappstan ingår är gjord av Gustaf Hallström, amanuens vid Statens historiska museum. Han besökte Lappstan i september 1909 under en forskningsresa för att dokumentera norra Skandinaviens befolknings- och bebyggelsehistoria.²⁴

Fotografi från Gustaf Hallströms besök i Lappstan i september 1909 under en forskningsresa för att dokumentera norra Skandinaviens befolknings- och bebyggelsehistoria. Foto Gustaf Hallström 1909-09-18. Forskningsarkivet, Umeå universitetsbibliotek.

²³ Ibid., s 165f, 207.

²⁴ Svenskt biografiskt lexikon, Gustav A Hallström, <https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=12448#Arkivuppgifter>, hämtad 29 januari 2021.

Under 1920-talet uppmärksammades Norrlands kyrkstäder ur ett nationellt perspektiv. Sigurd Erixon vid Nordiska museet och Bertil Berthelsson vid Riksantikvarieämbetet såg till att seder och traditioner nedtecknades och att kyrkstäderna inventerades.²⁵ För att bevara kyrkstadsstadsdelen har det senare tagits fram kyrkstadsstadgor, den första togs fram för Skellefteå kyrkstad 1953 av Länsstyrelsen i Västerbotten. Sedan dess har det tillkommit fler och andra har reviderats.²⁶

Den vidgade kulturminnesvården och ett ökat allmänintresse för forn- och kulturminnen hade en väsentlig betydelse i bevarandet av Lappstan. I slutet av 1930-talet var området förfallet och många byggnader i dåligt skick. Endast 8 kåtor och 43 härbren fanns kvar. År 1938 påbörjades en upprustning och 1996 bestod Lappstan av 32 kåtor och 52 härbren.²⁷ Det var även en omvälvande tid för bebyggelsemiljön i Arvidsjaur och den fysiska miljön förändrades markant under 1900-talets andra hälft. De centrala delarna skulle moderniseras och förtätas och exploateringsintressen vägde ofta tyngre än bevarande av äldre bebyggelse. Byggnadslagstiftningen från 1947 gav kommunerna den regionala beslutsrätten i planeringsfrågor om den fysiska miljön och även kontrollen att påverka den antikvariska aspekten. I Arvidsjaur kom stor del av den gamla kyrkstaden att rivas och ersättas med nya byggnader, endast Lappstan lämnades orörd. I stadsplanen från 1947 reserverades platsen för ”Allmänt

²⁵ SOU 1996:128, s 166.

²⁶ Ibid, s 167.

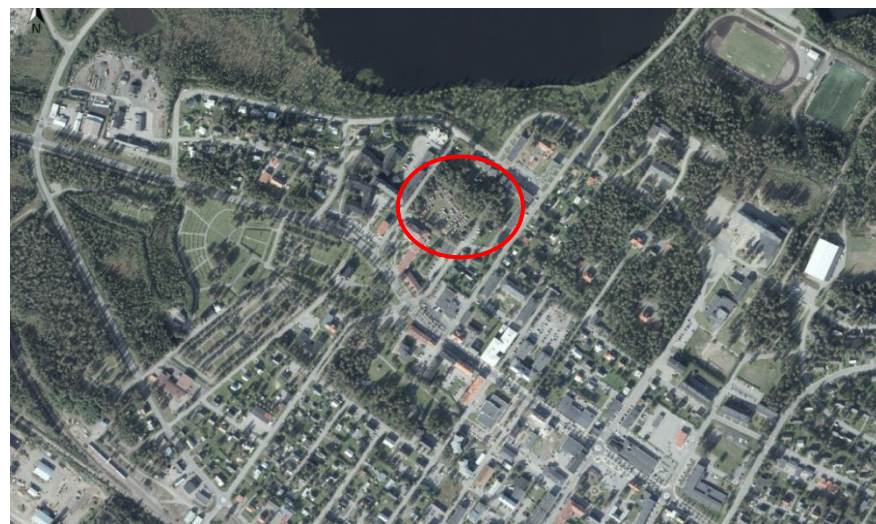
²⁷ SOU 1996:128, s 169.

kulturhistoriskt ändamål” och försågs med restriktioner gällande förvanskning av miljön.²⁸ Lappstan fick byggnadsminnesskyddet 1948 enligt lagen från 1942 om skydd för kulturhistoriskt märkliga byggnader. År 1976 tog Riksantikvarieämbetet beslut om att uppdatera befintliga byggnadsminnen och deras skydd enligt 1960 års lag om byggnadsminnen. Skyddsbestämmelserna för Lappstan var de samma men beslutet uppdaterades till den rådande lagstiftningen, se bilaga 5.²⁹

Till vänster Avvittringskarta 1877, Lantmäteriet, avdelningen historiska kartor. Till höger Stadsplan 1884, Arvidsjaur kommuns arkiv.

I kartmaterial från slutet av 1800-talet kan man tyda en förändring av den fysiska miljön. I avvittringskartan från 1877 är kyrkstaden utmärkt i sin helhet med lappstad, bondstad och borgarstad. I Arvidsjaur's första stadsplan, ritad av Axel Orstadius 1884, har delar av kyrkstaden uteslutits i samband med att gatorna har breddats. Den regelbundna rutnätsplanen är till stora delar bevarade än idag.

Flygfoto över centrala Arvidsjaur taget med Lappstan markerat. Bilden är tagen mellan åren 2014-2017 av Lantmäteriet.

²⁸ Thelin Bertil, Jeanette Aro, *Modernismen i vardagen. En studie av modern bebyggelse i fyra norrbottniska kommuncentra utförd inom ramen för det "Moderna samhällets kulturarv"*. Länsstyrelsens rapportserie nr 6 2008, s 7ff,

²⁹ Uppgifter av Agneta Rehnberg, Länsstyrelsen Norrbotten. 2021-02-16.

Karin Stenberg (1884–1969)

Det är nog ingen som ifrågasätter Karin Stenbergs betydelse för Lappstans bevarande. Karin föddes 1884 i en renskötande familj i Araksuolo och kom att utbilda sig till lärare. Men det är inte för hennes gärningar som lärare hon är ihågkommen utan för sina insatser för att bevara den samiska kulturen såväl den materiella som den immateriella. Hon var även engagerad i frågor som berörde samernas rättigheter och hon stred för skogssamernas frågor på den politiska arenan.³⁰

I den nytgivna boken *"Skogssamisk vilja. En jubileumsantologi om skriften "Dat läb mijen situd"*, Karin Stenberg och skogssamisk historia och nutid skriver Olavi Korhonen artikeln "Karin Stenbergs lokala supportrar och några yttre stödjare. En samisk förkämpe med många mål". Har redogör för hennes kamp för Lappstan och den samiska kulturen, om de människor som stöttade henne och hennes vänskap med Elsa Olofson. Hans syfte är att synliggöra de lokala supportrar och stödjare som inte tidigare omnämnts.³¹

I sitt arbete för att skydda, bevara och utveckla Lappstan förde Karin dialoger med politiker och kulturarbetare på lokal, regional och nationell nivå. Hon tog kontakt med landsantikvarier, landshövdingar, tjänstemän på Nordiska museet och Riksantikvarieämbetet och forskare och akademiker och andra personer som kunde hjälpa henne i olika frågor. När Lappstan fick byggnadsminnesskydd 1948 var det delvis tack vare Karins enträgna arbete för Lappstans bevarande.

Karin Stenberg besökte borgmästare Carl Lindbagen i Stockholm för att tala om samernas rättigheter. Foto: Arvidsjaur kommuns bildarkiv.

³⁰ Widman, Nils, "Nära dig samekvinnan som såg till att lappstaden bevarades", *Piteå-Tidningen*, 25 januari 2011, https://pt.se/nara_dig/samekvinnan-som-sag-till-att-lappstaden-bevarades-5928184.aspx, hämtad 21 december 2020.

³¹ Korhonen, Olavi, "Karin Stenbergs lokala supportrar och några yttre stödjare. En samisk förkämpe med många mål", i *Skogssamisk vilja: en jubileumsantologi om skriften "Dat läb mijen situd"*, Karin Stenberg och skogssamisk historia och nutid, Umeå: Umeå universitet, s 172.

Karin hade nära kontakt med landsantikvarierna på Norrbottens museum och i deras arkiv finns hennes brev bevarade, bland annat till Hans Beskow, som var landsantikvarie och intendent för Norrbottens museum 1946–61. I breven skriver hon om frågor som berör Lappstan, hon ber om råd och hjälp i arbetet med att bevara och skydda platsen. Det kan handla om att få ekonomiskt stöd till projekt eller om att Hans Beskow bör hjälpa till på olika sätt för att bevara Lappstan.

*Herr Landsantikvarie Beskow, Tak för vänligt besök och särskilt god förståelse för samers önskan och varm känsla för hembygd. Jag skulle ju få skriva till Herr Landsantikvarie när bekymmer hopa sej. ... Farhågorna både från municipets nyktrare folklagar och samerna att Bondstaden ska flyttas till Lappstaden som det heter äro stora.*³²

Ovan är ett urklipp ur ett brev från 23 november 1946. Karin skriver om det politiska läget i Arvidsjaur och den oror som finns kring att samerna ska förlora Lappstan. Hon ber att Hans Beskow i sin roll som landsantikvarie ska hjälpa till. Detta bör vara något av de första brev hon skriver till honom och en början på deras samarbete för Lappstans bevarande som pågår under många år.

I breven framkommer hennes engagemang för Lappstan och den samiska kulturen. Hon driver frågor om lapphärberget, det nya staketet på 1950-talet, toalettåtan och kostnader för vakter på kyrkhelgerna. Hon ventilerar sina tankar och känslor omkring de konflikter som stundtals blossar om Lappstan på lokal nivå.

³² Norrbottens museums arkiv, FOAB:13, Karin Stenbergs brev till Hans Beskow daterad 23 november 1946.

³³ Protokoll Arvidsjaur sameförening 1918-08-24.

Arvidsjaur sameförening

Arvidsjaur sameförening bildades i augusti 1918 och tidigt kom Lappstans bevarande och utveckling bli en av föreningens huvudfrågor.³³ Karin Stenberg var aktiv och drivande i föreningen under sin tid och lyfte naturligtvis upp frågor om Lappstan på agendan. Ett år efter bildandet omnämns Lappstan för första gången och det berör ett förslag om på reparationer av platsen. Protokolls-boken mellan åren 1918–1976 visar hur flertalet kommittéer och reglementen upprättades för att säkerställa underhållet av platsens byggnader och omgivande miljö. Allt från reparationer, renhållning och skötsel av markytor, till upprättande av ordningsregler under kyrkhelger och förbud av motortrafik inom området.

Protokollen visar även hur vikten av tradition, tillhörighet och sociala aspekter har prioriterats i arbetet av Lappstans varande. År 1933 beslutade föreningen att enligt gammal sed ha kaffeförsäljning under Storstämningen. Andra aktiviteter som auktion, försäljning av lappkok och samiska slöjdalster initierades av föreningen.³⁴

Karin förespråkade samiska rättigheter och att kvarvarande lappstad skulle bevaras och skyddas, något som Arvidsjaur sameförening har fortsatt att förvalta. Under 2011 arbetade föreningen aktivt för att Lappstan skulle förklaras som en utvidgad del av världsarvet Gammelstad kyrkstad.³⁵ Idag är det fortsättningsvis Arvidsjaur sameförening som är den naturliga aktören att ta kontakt med då det gäller frågor om Lappstan.

³⁴ Protokoll Arvidsjaur sameförening 1932-08-28.

³⁵ ”Hoppas på världsarv i Arvidsjaur”, Sveriges radio 26 maj 201, <https://sverigesradio.se/artikel/4524477>, hämtad 21 december 2020.

6 Informanternas relation till Lappstan

De följande fem kapitlen kommer huvudsakligen att basera sig på våra informanternas berättelser. Vi har intervjuat elva personer varav sju är kvinnor och fyra är män. På frågelistan har fem personer svarat varav en är kvinna och fyra är män. Den yngsta som svarat på våra frågor (muntligt eller skriftligt) är född 1993 och den äldsta 1929. De flesta har en stark anknytning till Arvidsjaur genom sin familj och några har sina rötter i de närliggande kommunerna Arjeplog och Malå.

Alla våra informanter har på olika sätt en nära relation till Lappstan, de flesta äger eller är delägare i en eller flera byggnader, några har föräldrar som är ägare och andra har överlåtit sin byggnad till nästa generation. Hur de har förvärvat sina byggnader varierar och det är något som särskiljer Lappstan från många andra kyrkstäder. Det vanligaste är att byggnaderna ärvs eller byter ägare inom familjen, att barnen tar över efter sina föräldrar. Finns det ingen inom familjen som kan eller vill överta ansvaret så går frågan ofta vidare till andra släktingar eller kanske vänner med anknytning till platsen. Det sista alternativet verkar vara att sälja eller skänka bort byggnaderna offentligt genom t.ex. annons i tidningen.

Det är vanligt att flera personer samäger en kåta eller ett härbre och gemensamt ansvarar för skötseln och nyttjar den tillsammans under Storstämningen. Tidigare kunde en familj eller ett släkte samsas om en kåta och utöver det ha ett eller flera härbren. I vissa fall fanns det byakåtor där flera familjer från samma by samsades om en kåta. Idag kan man ana en uppluckring av detta samägande då det i intervjuerna nämns att t.ex. morbror tog kåtan och min mamma härbret. Det tyder på att det vid generationsskiftet delvis har blivit ett mer uppdelat ägande än det var tidigare då det var vanligt att flera syskon samsades om en kåta och ett härbre.

Lars Stenberg framför sin kåta som hans far byggde. Foto: Sophie Nyblom, Piteå museum 2020.

Då det gäller ägandet i Lappstan finns det inga formella dokument kring vem som äger byggnaderna. Det finns en förteckning där det ska finnas en kontaktperson till varje byggnad, men bakom det namnet kan det finnas flera delägare. Det finns inte heller några formella rutiner vid överlåtelse, inga dokument som ska undertecknas som bevisar vem som äger byggnaden. En anledning till detta är att det inte har varit nödvändigt att ha en formalia kring ägandet, det har varit ett naturligt samägande och överlåtelserna har skett så som de alltid skett från generation till generation inom familjen.

Då vi frågar om det finns regler för vem som får förvärva en byggnad i Lappstan råder det ovisshet. Några säger att de inte vet hur det går till

eller vilka regler som gäller medan andra hänvisar till att ”det nog finns något skrivet någonstans”. Ett dokument som lyfts fram i tidigare dokumentationer gällande regler för Lappstan är de ordningsregler som togs fram 1957 av Arvidsjaur sameförening och där står: ”Lappstaden är avsatt till område för bebyggelse av kåtor och häbbren för samer inom Arvidsjaur socken. Rätt att bebygga området äger envar same, vilkens förfäder haft rätt till nämnda bebyggelse och äro av samisk härkomst.”³⁶ Detta nämns även i Statens offentliga utredning *Skyddet av kulturmiljön. En översyn av kulturminneslagens bestämmelser om byggnader och kulturmiljöer, prästgårdar, kyrkstäder och ortnamn* (1996).

7 Byggnaderna och deras bevarande

Att äga byggnader i Lappstan är förknippat med ansvar och du är skyldig att ta hand om din byggnad enligt de direktiv som finns för att miljön ska bevaras. Lappstan är sedan 1948 byggnadsminne vilket fordrar samråd och tillstånd för åtgärder som innebär ändringar enligt skyddsbestämmelserna. Platsen får inte bli föremål för väsentlig förändring och byggnaderna ska underhållas för att säkerställa deras bevarande. Länsstyrelsen är den myndighet som hanterar byggnadsminnesfrågor och där ingår tillsyn över byggnadsminnen. I Lappstan har Arvidsjaur sameförening och Länsstyrelsen sedan många år gjort en gemensam årlig uppföljning av skicket för att verka för att underhållet sköts. Eftersom restaureringen ska ske i enlighet med byggnadens konstruktion och med traditionsenligt material och metoder finns det möjlighet att ansöka om

bidrag från Länsstyrelsen för restaureringar och byggnadsantikvarisk medverkan.

För vissa är ansvaret för bevarandet en självklar och naturlig del av ägarskapet och för andra ett mer betungade uppdrag förknippat med stora kostnader vid restaureringar. Våra informanter som äger eller är delägare har en positiv inställning till sitt ägande och oavsett om de har köpt byggnaden, fått den eller byggt den själv så har de inte tvekat inför att bli en av ägarna i Lappstan. Anledningarna till att de vill ha en kåta eller ett härbre i Lappstan varierar. För vissa handlar det om ett personligt intresse för sin egen familjehistoria, sin samiska identitet, ett intresse för kulturmiljöer och gamla byggnader och för andra är det närmast en självklarhet att ta över släktens kåta eller härbre. Gemensamt för dem är att de är måna om att ta hand om sina byggnader och att bevara dem för framtiden och för kommande generationer, de ser sig själva som förvaltare av en viktig plats.

Nej men jag känner så här jag vill bevara saker och ting till nästa generationer. Jag vill inte att saker och ting ska gå ur händerna eller att det ska säljas till vem som helst eller att vem som helst ska förvärva och har inte liksom samma känsla för Lappstan och så då.³⁷

Ja alltså det är klart att vi ville ju inte att den bara skulle bli ett tomt ärr höll jag på att säga. För det första hade han ju inte tillåtelse att riva ut utan tillstånd, det får man ju inte göra. ... Så att då tog vi som över då och sa att vi vill gärna att det ska gå i arv.³⁸

³⁶ Ordningsregler för Lappstaden i Arvidsjaur, Antagna 25 augusti 1956.

³⁷ Kvinna, född 1960-tal, intervjuad 9 september 2020.

³⁸ Kvinna, född 1940-tal, intervjuad 2 september 2020.

Restaurering och vikten av bevarande

Även om förvärvandet kan vara kostnadsfritt och det inte finns några fasta kostnader kring ägandet i Lappstan så kan det ändå bli kostsamt att äga byggnader i Lappstan. Vid restaurering och renovering ska vissa riktlinjer följas. Beroende på vilka möjligheter ägaren har att få tag i virke eller att göra arbetet själv kan det bli en billig eller dyr affär att restaurera en kåta. För dem som har tillgång till virke och kunskap om hur byggnaderna ska restaureras handlar det mer om tid men för dem som saknar eget virke kan det bli kostsamt då virket behöver köpas och hantverkare anställas för att få arbete gjort.

På bilden syns en kåta som nyligen försetts med ny dörr. Foto: Sophie Nyblom, Piteå museum 2020.

Det kan i sin tur leda till att människor tvekar till att ta över byggnaderna. Följande två citat som visar spannet mellan hur man ser på detta med restaureringskostnader.

Jå, absolut. Det tror jag inte det är något, i och med att vi är då som tre stycken och så har vi barn, vi bor ju här och har möjlighet, ja om vi nu behöver... I med att vi håller på med renskötsel har vi ju rätt att bugga träd och såna grejer, vi söker inte bidrag då vi rustar våra byggnader så utan det behövs inte. Det är bara att se till att avsätta tid, det är inte kostnaden egentligen.³⁹

*Intervjuare: Men varför tror du att folk säljer sina kåtor då, eller göra sig av med häbbren, byggnader och kåtor?
Informant: Jag har ärligt inte talat om i vilken omfattning dom omsätts men däremot så.., jag tänker bara på mitt eget, eh jag upplever ut ifrån min egen erfarenhet genom min mammas arbete med sitt häbre att det är på tok för krångligt och dyrt.⁴⁰*

Byggnaderna i Lappstan behöver kontinuerligt underhållas och virket behöver bytas ut med jämna mellanrum. Trots att det är förknippat med kostnader är de flesta av informanterna överens om att det är viktigt med kontroller och att det är bra att det finns riktlinjer för hur arbetet ska utföras. Det finns en rädsla för att folk annars skulle börja bygga som de vill och ersätta de traditionella materialen med modernare som på sikt skulle förvanska byggnaderna och platsen.

³⁹ Johan Lundgren, född 1969, intervjuad 29 september 2020.

⁴⁰ Filippa Hallnor, född 1993, intervjuad 18 september 2020.

På häbret till vänster och häbret i mitten har taken restaurerats. Foto: Sophie Nyblom, Piteå museum 2020.

Intervjuare: Tycker du att det är viktigt att man behåller dem i ja ursprungskick eller att man restaurerar på rätt sätt.

Informant: Absolut. Det tycker jag är jätteviktigt att man inte riktigt får göra hur som haver. Att det finns regler för hur det ska se ut och så. Det tycker jag är bra.

Intervjuare: Varför?

Informant: Nja alltså visst tycker jag att det är bra att man moderniserar saker men viss av gammal byggnadskonst är ju välbeprövat och har ju funkat i många herrans år och jag tycker att det är bra att man bevarar det på vissa platser. Sen kan man ju modernisera på om man ska bygga en kåta någon annanstans. Så det är väl bra att det finns lite ursprungstänk just där.⁴¹

Samtidigt resonerar några att det kanske ändå skulle gå att göra vissa moderniseringar t.ex. byta ut näver mot något annat material med längre hållbarhet eller som är enklare att få tag i. De yngsta av våra informanter är idag inte ägare själva utan använder kåtor och härbren som deras föräldrar äger. Deras tankar kring att själv eventuellt äga byggnader i Lappstan i framtiden är mer ambivalent bland annat på grund av arbetet det innebär och de kostnader som uppstår vid restaurering. Samtidigt tycker de att det är oerhört viktigt att miljön bevaras.

Informant: Alltså det är ju såna restriktioner med tanke på att det är en bevarandevärd plats så allting ska ju besiktas och varenda liten åtgärd, du får inte ta till byggtekniker som är hållbara typ tryckimpregnerat virke utan allt ska ju vara naturligt och jag förstår syftet med det. Men det blir på tok för besvärligt att äga en, för ska du behöva byta taket jätte ofta och så är det svindyrt för att nån besiktningssman måste dit då har man inget intresse att äga det.

Intervjuare: Nej. Så tror du att om man skulle lätta restriktionerna skulle det eventuellt även förändra viljan att äga och ta hand om...

Informant: Jamen det tror jag. Det tror jag, för jag själv drar mig ju av den anledningen. Eh, ja. Alltså sen måste jag säga att jag är lite kluven där för jag tycker inte man ska lätta på det här med byggnadsregler heller för det blir ju, alltså det tappar ju sin, eh, naturliga utformning då, om folk börjar förändra dom. Så jag tycker egentligen inte att man ska lätta på det att man får göra vad man vill men däremot vet jag att det är super krångliga regler i själva byggskedet. Även om man gör det rätt och riktigt så ska det ändå besiktas och så jada jada... Och det är dyra, eh, det är dyra grejer.⁴²

⁴¹ Charlotta Eriksson, född 1983, intervjuad 4 september 2020.

⁴² Filippa Hallnor, född 1993, intervjuad 18 september 2020.

Inredning

Användningen av Lappstan har förändrats och det avspeglar sig också i byggnadernas inredning. Tidigare kunde flera familjer samäga en kåta och så fanns det flera härbren i anslutningen till den som de olika familjerna ägde själva och där förvarade de sina skinn och andra föremål. Idag är ägandet mera uppdelat och den som äger en kåta saknar kanske härbre eller tvärtom. Eftersom miljön används på ett annat sätt har många härbren blivit mer inredda än tidigare och det kanske finns ett litet bord, någon bänk eller en dagbädd. Kåtorna risas enligt tradition med björkris eller granris men det finns även de som har försett sina kåtor med plankgolv som de klär med mattor. Andra använder härbret som förråd för bilens vinter- och sommardäck.

Informant: I de flesta häbren är det ju inredda så man kan sova idag.

Intervjuare: Okej.

Informant: Det är inte förvaring i dem just nu tror jag. I alla fall i vårat är det ju bord och stolar så man kan sitta och fika och lite sånt.

Intervjuare: Så användningsområdet har förändrats lite från tidigare?

Informant: Jo. Jo, det skulle jag nog säga att det har. Men en del kanske använder det som förråd men jag tror inte det är några många som gör det.

Intervjuare: Det finns en del som äger både ock, både kåta och häbbre då kanske det blir lite annat.

Informant: Jo, du förvarar ju skinnen och det som man har i kåtan för man kan ju inte lämna kvar skinnen i kåtan då ruttnar de ju upp.⁴³

⁴³ Jenny Granberg, född 1970, intervjuad 31 augusti 2020.

8 Lappstans användning

Lappstans långa historia innebär naturligtvis att platsens funktion har förändrats över tid och fortsättningsvis fortsätter att förändras. Det är en plats som används och användningen tar delvis nya former med nya generationer. Idag är det främst under Storstämningen, sista helgen i augusti, som Lappstan används och lever upp. Tidigare nyttjades kåtorna och härbrena även för tillfällig övernattningsområde om människor hade ärende till Arvidsjaur eller behövde övernattningsområde under en längre resa. Och går vi ännu längre tillbaka fanns det fler kyrkhelger att ta hänsyn till vilket berördes i tidigare kapitel. I detta kapitel kommer vi att utgå från våra informanternas berättelser om Storstämningen och hur den har utvecklats under deras tid samt på vilka andra sätt de har använt eller använder Lappstan.

Gruppfoto vid Storstämningen 2018. Foto: Kent Norberg, Arvidsjaur kommuns bildarkiv.

Storstämningen – från kyrkhelg till social möteshelg

Storstämmningshelgens historia är lång och från början var det en kyrkhelg som kombinerades med handel och husförhör.⁴⁴ Efter att kyrkogångsplikten upphörde 1855 kom kyrkhelgerna fortsättningsvis att leva kvar enligt den rådande traditionen en lång tid.⁴⁵ Det är framförallt under senare delen av 1900-talet som helgen har utvecklats till att främst bli en social möteshelg. Vissa av de traditionella inslagen finns kvar och kyrkans närvaro syns i programmet men det finns även nya programpunkter som fått fäste och blivit traditioner för dagens besökare. Idag lyfter många fram Lappstans funktion som en mötesplats och ett tillfälle för socialt utbytet med övriga samer från Arvidsjaur med omnejd.

Storstämmningshelgen har sedan Arvidsjaur sameförening grundades engagerat föreningen i aktiviteterna. Första gången helgen nämns i protokollsboken är vid styrelsemötet den 23 augusti 1919 då frågan om ”Försäljning av lapska slöjdalster skulle ske nästa storstämningshälg 1920, varist sådana funnas tillgå.”⁴⁶ På mötet den 28 augusti 1932 ”Beslöts att under storstämningshelgen 1933 anordna kaffeförsäljning enl. gammal sed”.⁴⁷ Idag är det Arvidsjaur sameförening som är ansvarig för Storstämmningshelgen och arrangerar de aktiviteter som sker i anslutning till den.

Spridningen i ålder bland informanterna har medfört att vi har fått berättelser från olika decennier och de har kunnat berätta om sådant som har förändrats såväl som det som är sig likt. Vissa traditioner har varit

intakta medan andra har försvunnit och ersatts av nya. Denna redogörelse är en sammanfattning av det som har framkommit i samtalen. Vi har kunnat se likheter i svaren från de informanter som är i samma ålder.

Helgen i korthet

Helgen inleds med invigning på fredag och den sker i kyrkan. Lördagen är fylld av aktiviteter med tävling i lassokastning, uppträdanden, torrköttsauktion, matförsäljning, aftongudstjänst och samkväm i Arvasgården på kvällen. Tidigare var det Samedans på Medan som idag har ersattes av program på Lapponia. På söndag är det gudstjänst och efterföljande kyrkkaffe, ofta genomförs gudstjänsten i Lappstan och Frälsningsarmén medverkar.

Programmet varierar från år till år och under 2000-talet har Arvidsjaur sameförening prövat nya koncept för att nå ut till fler och locka besökare i alla åldrar. Antalet besökare varierar men eftersom det inte förs någon statistik över besökare så finns inga exakta siffror över antalet besökare. Besökarna kommer från Arvidsjaur men även Arjeplog, Malå, Jokkmokk och Ammarnäs. Vissa kommer för att tävla i lassokastningen och andra för att träffa släkt och vänner. Programmet för 2017 bjöd även på ansiktsmålning och lek för de yngsta barnen med Lille Putt, ett väsen som bara finns i Lappstaden. Konserten med Simon Issát Marainen lockade en publik om femhundra personer och Torkel Fahlgren säger i en artikel i Piteå Tidningen ”Sällan eller aldrig tidigare har vi hört sådan jojk i Lappstaden”⁴⁸.

⁴⁴ Stenberg, Karin, *Lappstaden i Arvidsjaur: samisk sed och tradition*, s 6.

⁴⁵ SOU 1996:128, s 165.

⁴⁶ Protokoll Arvidsjaur sameförening 1919-08-23.

⁴⁷ Protokoll Arvidsjaur sameförening 1932-08-28.

⁴⁸ Torkel Fahlgren, Piteå-Tidningen 2017-09-06, <https://pt.se/nara-dig/god-stamning-pa-storstamningshelgen-10622397.aspx> (2020-12-21)

Storstämmingshelgen
25-27 augusti 2017

Aktiviteter i Lappstaden
(om ingen annan plats anges)

Fredag 25/8:
Kl. 18.00 invigning i Arvidsjaur kyrka.
Anders Stenman och Pia-Maria Holmgren med band inviger. Lars Stenberg hälsar välkommen.

Lördag 26/8:
Kl 09-10 Skjutövning på K4, anmälan 8.45
Kl 10 - 11:15 Lassokastning, barn, öppen och tävlingsklass (junior, turist, senior & barn).
Anmälan 9.00-9.45
Kl 11-12 "LillePutt" underhåller barnen!
Kl 11.30 Jörgen Stenberg uppträder (ca 30min)
Kl 12.00 Lassokastning damklass
Kl 12.50 Simon Issät Marainen uppträder (ca 30min)
Kl 13.30 Lassokastning herrklass
Kl 15.00 Torrköttsauktion
Kl 18.00 Aftongudsstjänst i Arvidsjaur kyrka
Kl 19.00 Samkväm på Arvasgården
Kvällstid: Uppträdande på Laponia: Kevin Boine

Söndag 27/8:
Kl 11:00 Kyrka i Lappstaden med försäljning av kyrkkaffe. Svenska kyrkan och Frälsningsarmén.

Arvidsjaur Samfundet

Kom som du är och njut av flertalet barnaktiviteter, försäljning och gemenskapen på plats i Lappstaden i Arvidsjaur!

Program för Storstämningen 2017.

Kyrkans närvaro under helgen är en naturlig del med gudstjänster och aftonbön. Karin Stenberg berättar att under kyrkhelgerna firades bröllop och barndop i Lappstan. Ibland förekom även begravingar. Det var inte heller ovanligt att det jokkades vid dessa tillfällen.⁴⁹

En som kan berätta mer om den kyrkliga närvaron i modernare tid är sameprästen Bo Lundmark som skrivit om sina minnen och erfarenheter i sina böcker. I *Sameland* (1990) berättar han om storstämmingshelgen och återger såväl Petrus Laestadius som Karin Stenbergs ord om Lappstan.⁵⁰ Bo Lundmark var samepräst från slutet av 1970-talet till början på 1990-talet och besökte Arvidsjaur under Storstämningen under många år. Vi tog kontakt med Bo för att höra vilka minnen han har från sina besök i Lappstan. Han har många fina minnen och berättar att under den tiden var kyrkogången fortfarande en viktig del av helgen och han minns särskilt Storstämningen 1987 då den 100-åriga skogssamen Nils Petter Andersson från Abraur gick med i processionen till ett dop som skulle inleda helgen. Det var en händelse som han minns starkt än idag även om det är många år sedan.⁵¹

Bland de äldre informanterna nämns kyrkobesöken som en självklar del av helgen under deras uppväxt. De yngre informanterna medger att de inte deltagit i de kyrkliga aktiviteterna men att de brukar gå på kyrkkaffet på söndagen och många nämner också att Frälsningsarmén brukar vara på plats i Lappstan.

⁴⁹ Stenberg, Karin, *Lappstaden i Arvidsjaur: samisk sed och tradition*, s 7.

⁵⁰ Lundmark, Bo, *I Sameland*, Stockholm: Rabén och Sjögren, 1990, s 100.

⁵¹ Samtal med Bo Lundmark, 17 juni 2020.

Traditioner – de bevarade och försök till att skapa nya

Då informanterna har fått berätta om vilka aktiviteter under helgen som de upplever finns kvar idag i jämförelse med deras minnen från tidigare helger är det några saker som återkommer; lassokastningstävlingen, kyrkkaffet, torrköttsauktionen, gudstjänster och dansen. Modernare inslag som nämns är olika barnaktiviteter, matförsäljning, modevisningar, utnämning av ”språkrör”, utställningar i Arvasgården och olika programpunkter under lördagen. Flera av informanterna har även varit engagerad i arrangerandet av Storstämningen och berättar att de under några år medvetet arbetade med att locka flera tävlande till lassokastningen genom att ha bra priser i tävlingarna. Andra inslag i programmet har handlat om att uppmärksamma den samiska kulturen genom utställningar eller modevisning med koltar. På senare år har man medvetet arbetat för att locka barnfamiljer genom att ordna aktiviteter åt barnen och på så sätt nå barnfamiljer och de yngre generationerna.

Utbudet av aktiviteter påverkas förstås också av samhällets utveckling och de äldre minns danskvällarna på Medan, de yngre minns att det var till Laponia man gick på lördagskvällen för att träffa folk.

Dräktvisningen är ju ny och matsedeln har ju förändrats, lassokastningen är intakt precis som vanligt. Besöksfrekvensen, det är mera aktiviteter nu, den här Sameföreningen nu vad heter han Bernt Lundberg han har hittat på en hel del lite nya grejer. Det har varit konstutställning på Arvasgården och så där. Men besöksmässigt... Så är det väl ungefär samma, men det har varit mycket turister, jag vet inte om det var lika mycket turister i början men det är ju sent på säsongen. Nej men det är ganska likt, jag tycker det. Det är ungefär, utom då i år förstås.⁵²

Och det har väl också dalat lite intresset för det tror jag, men det funkar ju fortfarande. Men då man minns då man var yngre det var ju jätligt mycket folk och Frälsningsarmén spelade och ungarna var och sköt med ärtrör på benen på folk som satt där. Ja mycket sånt bus. Oskyldigt bus.⁵³

Vi hade ju samedräkter då för högtidligare bland annat söndagar då hade ju dom flesta på sig samedräkterna för då var det ju kyrkogång som en allmän kyrkogång. Och sen hade vi då aktiviteter i Lappstan, kaffeservering, auktion utav det var mera i min barndom var det mer slöjd men numera har vi auktion på torkat renkött. Å egentligen bara torkat renkött men förr då lämnade man in olika slöjdalster och fick det där auktionerat under Storstämningen.⁵⁴

⁵² Elisabeth Hallnor, född 1949, intervjuad 3 september 2020.

⁵³ Johan Lundgren, född 1969, intervjuad 29 september 2020.

⁵⁴ Lars Stenberg, född 1947, intervjuad 16 juni 2020.

Torrköttssanktion i Lappstan i slutet av 1980-talet med auktionsutropare Karl-Erik Betsvall. Foto: Arvidsjaur kommuns bildarkiv.

Barndomsminnen

Alla informanter har barndomsminnen från Lappstan och framförallt Storstämningen. De äldre minns att det var ett tillfälle då de träffade vänner och släktingar som de kanske inte träffade andra gånger under året. De minns att de lekte kurragömma bland häbren och kåtor, spelade

fotboll och busade med ett och annat ärtrör. Då det gäller barndomsminnen nämner många att det alltid var någon som klättrade upp på taken och att de vuxna fick säga till barnen att genast komma ner. Det var strängt förbjudet att klättra på kåtor och häbren men frestande för barnen. Ett fenomen som till viss del lever kvar än idag.

Barndomsminnena det var ju att vi lekte ju alltid. Vi lekte ju i Lappstan, det var ju världens bästa lekplats, vi lekte kurragömma och vi klättrade på taken vilket vi inte fick. Det minns jag väldigt tydligt att det skulle vi inte få göra men det gjorde vi ju ändå. Och så var vi ju där och ja lekte helt enkelt, ute och lekte.⁵⁵

Informant: Eh så storstämmingsbelgen är ju, alltså för mig är ju det den största... (obörbart) vad jag förknippar med Lappstan ju storstämmingsbelgen.

Intervjuare: Jo.

Informant: Eh och då blir det ju häbre och kåta och allting. Det var ju då man träffades, alltså alla kompisar liksom, eller mina tremänningar och så där, och vi lekte och vi tävlade och sprang runt mellan alla häbren och kåtor och jagade, jamen lekte kurragömma och jagade och allting. Så för mig är det storstämmingsbelgen som är det främsta minnet och det jag älskar typ mest med Lappstan.⁵⁶

⁵⁵ Jenny Granberg, född 1970, intervjuad 31 augusti 2020.

⁵⁶ Tove Fahlgren, född 1989, intervjuad 18 september 2020.

Ungdomsminnen

När barndomstiden var över och det inte längre var aktuellt med kurragömma blev lördagskvällen viktig tidigare var det dans på Medan med dansband där de yngre samlades. Senare flyttade aktiviteten till Lapponia och dansepoken var slut. Idag samlas en del till samkväm på Arvasgården på kvällen medan andra stannar kvar i sina kåtor och umgås i mindre grupper.

Ja men man har ju alltid varit på Storstämmingshelgen på lördag och lassokastningstävlingen och den. Och sen har det ju ofta varit då något antingen på Medan eller Lapponia festligheter och det har man ju försökt delta i så. Inte nu så mycket men tidigare kom det ju mycket folk från både Arjeplog och speciellt från Malå också. Så det var ju kul man träffa ju inte dom så ofta annat än i renskogen. Så det var ju roligt.⁵⁷

Ja vi ungdomar vi hade ju jätteroligt måste jag säga. Det var man såg framemot Storstämningen och tänkte nu snart är det storstämning så vi hade ju jätteroligt. Och sen då när man blev äldre vi hade samedans. Det fanns gamla medborgarhuset där brukar man ha och sen på logen var det samedans och sedan i det här medborgarhuset. Och det var ju uppskattat, det kom mycket folk. Och det var ju något man såg framemot sen man vart äldre då.⁵⁸

Övernattningarna

En sak som har förändrats är övernattandet. Idag är det ovanligt att någon övernattar i kåtor eller härbren under helgen medan det tidigare var en självklarhet. Då kom man in till Arvidsjaur några dagar på förhand och gjorde i ordning kåtan, passade på att göra ärenden och hann umgås i flera dagar med de övriga som var på plats. Detta har succesivt minskat och när vi ber informanterna spekulera i anledningar till att få övernattar idag nämner de att de själva har blivit äldre och vill sova i sin bekväma säng, de har flyttat närmare så det finns ingen praktisk anledning att övernatta och de har bil så de kan köra hem om de bor längre bort.

De lite yngre informanterna menar också att de inte minns att de övernattade som barn. Det kan ha haft att göra med att det kunde vara livat i Lappstan på kvällarna och föräldrarna åkte hem med sina mindre barn eftersom de bodde i närheten eller hade bil. På så sätt har traditionen med övernattning delvis brutits redan på 1970-80-talet. Tidigare fungerade även Arvasgården som ett härbärge där man kunde hyra sovplats om man kom från angränsade kommun och inte hade egen övernattningsplats i Lappstan.

⁵⁷ Johan Lundgren, född 1969, intervjuad 29 september 2020.

⁵⁸ Lars Stenberg, född 1947, intervjuad 16 juni 2020.

*Men visst alltså, dom är ju mest... Familjerna har ju sina kåtor då, jo. Dom går in i kåtan och så där och kokar lite kaffe och så. Sen så är det ju några få som sover över i kåtan under Storstämmingshelgen. Och då vi flyttade [1980-tal] bit då var det många som sovde över i kåtan för då var det väldigt livat uti Lappstan på Storstämmingshelgsnätterna men det har som lugnat ner sig, det är inte så många som sover över nu.*⁵⁹

Det sociala umgänget

Det som alla informanter, oavsett ålder, lyfter fram med Storstämmingshelgen är att det är en möteshelg. Tidigare var det kanske enda gången på året du umgicks med vissa av släktingar och vänner. Eftersom det inte fanns så goda kommunikationsmöjligheter träffade man inte de som bodde längre bort särskilt ofta. Storstämningen blev ett tillfälle för att utbyta nyheter och skvaller. Umgänget handlade till stor del om att gå runt och hälsa på varandra i kåtorna eller samlas på de öppna ytorna som finns i Lappstan.

Våra informanter anser att Storstämningen fortfarande är en viktig möteshelg och de uppskattar att träffa alla även om det inte är enda gången på året man ses. Idag träffas man oftare, kan hälsa på varandra och ha kontakt via telefon och digitala kanaler på ett annat sätt än förr. Helgen är fortfarande viktig men fyller inte samma funktionen som tidigare då det kanske var enda gången på året de sågs.

Foto: Mancker, Ernst

Nordiska museet

Kaffestund i paret Svenssons kåta, 1958. Fr v. Karin Stenberg, Nils Petter och Elsa Svensson. När påtåren druckits ur, välves koppen på fatet. Foto: Ernst Mancker, Nordiska museet.

⁵⁹ Elisabeth Hallnor, född 1949, intervjuad 3 september 2020.

Några av de äldre informanterna nämner att det nuförtiden är så många i Lappstan som de inte känner, byggnader har bytt ägare och de släktband som förr band många människor samman är inte lika tydliga idag. Bland de yngre informanterna finns det flera som har flyttat från Arvidsjaur och de nämner att Storstämningen blir en helg att återvända till Arvidsjaur för att träffa familjen, släkten och de närmaste vännerna.

Ja men jag tycker ju att det är himla trevligt just det där att man får träffa folk och man sitter där och pratar. Det är väl det som jag tycker är det mest trevliga att det är lite folk i rörelse och så. Och sen är det ju då tävlingar i suohpa (lassokastning) och så där men det är ingenting som jag har varit något engagerad i eller, har aldrig tävlat eller så där men det är ju kul att titta men. Men jag tycker mest det är trevligt att träffa folk och så där. Och då har dom ju ofta mycket historier från då dom var unga och så och det är ju roligt att lyssna på. Så det är väl Storstämningen för mig.⁶⁰

Det sociala umgänget har ändrats och det är naturligt. Tittar vi tillbaka till första delen av 1900-talet var de som firade Storstämningen i Lappstan en mer homogen grupp än det är idag. Det var människor som hade en stark anknytning till platsen och de flesta kom från samebyarna i området och hade någon form av familjeanknytning till platsen. Idag är vi mer rörliga både genom nya färdmedel och nya kommunikationsmedel som gör att vi kan umgås på andra sätt. Urbanisering och modernisering har lett till att människor flyttar för att studera eller arbeta och man stan-

⁶⁰ Charlotta Eriksson, född 1983, intervjuad 4 september 2020.

nar inte kvar i sin hembygd på samma sätt som tidigare. Flera av informanterna nämner att deras barn, som bor på annan ort, vill ha kvar byggnaderna i Lappstan som en knutpunkt för släkten.

Här finns det en skillnad i svaren. De som bor i Arvidsjaur nämner i större utsträckning att det är en helg då de träffar folk (generellt) och att det är människor de också träffar till vardags i renskogen eller på samhället. Medan de utflyttade beskriver att det är en helg då de träffar familj och släkt.

Informant: Ja dom var ju då i Lappstan. Den här sociala samvaron var ju hemskt viktig på den tiden för man hade ju kanske inte träffats på hela sommaren. Så man hade ju mycket att berätta och, så han var hemskt viktig. Det minns jag för man gick då mellan olika grannar och fick då höra saker och ting som hade hänt under sommaren så han var oerhört viktig.

Intervjuare: Ja det är klart det är en annan sak idag med teknik och mobiltelefoner, man kan hålla kontakt på ett annat vis.

Informant: Jada, idag är det ju inte samma behov egentligen.⁶¹

Det som särskiljer Lappstan och även andra samiska kyrkstäder från övriga kyrkstäder är att det finns en stark tradition av att umgås över generationsgränser. Det är alla åldrar som träffas och i lassokastningstävlingen finns det klasser för de yngsta barnen till de äldsta veteranerna. I intervjuerna framkommer det att informanter som själva var med på Storstämningen som barn och ung ser det som självklart att deras barn ska följa med. Denna tradition varierar sedan naturligtvis från familj till

⁶¹ Lars Stenberg, född 1947, intervjuad 16 juni 2020.

familj men bland flera av våra informanter har intresset för deltagande gått i arv till nästa generation.

Hilda Betsvall och barnbarnet Mikael, 1969. Foto: Arvidsjaur kommuns bildarkiv.

Annat bruk av Lappstan

De äldre informanterna berättar att Lappstan även använts vid andra kyrkhelger framförallt missionshelgen i början på juli och den äldsta informanten född 1929 har även minnen från att Mikaelihelgen firades i Arvidsjaur i hans ungdom. Den traditionen verkar dock ha försvunnit tidigt och ingen annan informant nämner det. De som är födda på 1930–40-talen minns däremot Missionshelgen i juli. När den slutade firas har inte framkommit men de senaste åren har engagerade medlemmar i Arvidsjaur's sameförening gjort ett försök att återuppta traditionen kring denna helg.

Mikaelifirande 1925. Foto: Arvidsjaur kommuns bildarkiv.

I både samtal och skriftliga svar från de äldre informanterna framkommer att Lappstan använts som övernattningsstuga när de haft ärenden till Arvidsjaur eller varit på genomresa. Vissa minns äldre släktingar som bodde i sin kåta under en period på sommaren. Andra minns att de sov i Lappstan under kalvmärkningen i juli om de inte hade boende på närmare håll. En av de kvinnliga informanterna berättar att hon under tiden i realskolan ibland gick till Lappstan med en kompis för att läsa läxor för att det var så lugnt och mysigt.

Så jag vet ju, jag minns från så långt som jag minns tillbaka så har vi alltid varit i Lappstan på somrarna så fort vi kom till Arvidsjaur så var vi alltid till Lappstan. Och på den tiden var det alltid folk som kom dit, om man for in till Arvidsjaur och då hade man med, och då for man dit och kokade kaffe och lagade mat och pustade ut och vilade så att säga i kåtorna. Och ibland så sov man över i kåtorna eller i häbbrena fanns det ju då sovplats. Så att... Så jag minns alltid att vara i Lappstan på sommaren.⁶²

Detta bruk av Lappstan finns inte kvar idag. Däremot berättar en av informanterna att hon har planer på att varje sommar övernatta några nätter i sin kåta men hon har inte gjort det ännu. Det är något hon minns att hennes farmor gjorde och det vill hon återuppta som en tradition och som rekreation för sin egen del. Idag är det alltså främst under Storstämningen informanterna besöker Lappstan. Hur ofta de besöker Lappstan handlar till stor del om var de bor. De som bor närmare kanske åker dit oftare för att titta till byggnaden och flera nämner att de ibland åker dit

⁶² Ivan Eriksson, född 1951, intervjuad 13 oktober 2020.

och kokar kaffe när de får gäster. Gästerna brukar tycka att det är mysigt med elden och kaffet från kaffe pannan.

För många blir Lappstan och byggnaderna nästan något som kan liknas med en avlägsen sommarstuga som de besöker någon gång under sommaren. Men för en av våra informanter som bor nära är Lappstan en del av vardagen.

Alltså det är inte den känslan man har av Lappstan att det skulle kunna vara som en sommarstuga. Eh men den känslan är det för mig, för jag har ingen sommarstuga. Det där är det närmaste jag har till ett ställe, eller ja förutom, vi växte ju upp i Hedvallen utanför Arvidsjaur men den har vi inte kvar tyvärr. Men den behöver restaureras men nu är det liksom Lappstan som är ett sånt ställe som, ah, sommarstugekänsla i alla fall.⁶³

Informant: Ja men alltså jag är ju där varenda dag. Alltså idag har jag varit och pratat med Erik Öberg, han är och lagar taket på Öbergshäbbret. Och så där, hela sommaren går jag ju i Lappstan minst en gång om dagen.

Intervjuare: Ja visst var det så att du bor ganska nära visst?

Informant: Ja men alltså på andra sidan vägen. Alltså så nära du kan komma.

Intervjuare: Ja men då blir det ju väldigt praktiskt.

Informant: Ja, det är ju fint att gå i Lappstan det är ju så mysigt där.

Intervjuare: Är det andra som du träffar på.

Informant: Ja man träffar ägare, man träffar turister, man träffar hantverkare, man träffar, på hösten är det mycket

⁶³ Tove Fahlgren, född 1989, intervjuad 18 september 2020.

ungar som är och leker kurragömma och cyklar runt där och så springer som på taken.

Intervjuare: Just det.

Informant: Och det är ju då man liksom "Gå ner från taken." Man försöker tala om för dom hur sköra dom där taken är.⁶⁴

Sammanfattande kommentar

Bruket av Lappstan har förändrats och det varierar i vilken utsträckning ägarna nyttjar sina byggnader. De som bor längre bort besöker platsen endast en gång om året medan de som bor närmare kanske åker dit oftare. Idag är det framförallt under Storstämningen Lappstan blir en mötesplats och arena för den samiska kulturen och traditionen. Tidigare nyttjades kåtorna och härbrena för övernattnings även vid andra tillfällen men idag är det sällan någon sover över i dem. En av våra informanter uttrycker att Storstämningen i sig har blivit en tradition som i sin tur är arena för flera kulturuttryck.

Idag besöker jag Lappstan endast under storstämmingshelgen. Det är en tradition, som jag vill uppehålla och överföra till mina barnbarn. Maten, lassokastningen och besöken i någon kåta är traditioner, som jag försöker överföra till nästa generation. De uttrycker ofta sin förvåning över att vi är så många som träffas och utbyter minnen.⁶⁵

⁶⁴ Elisabeth Hallnor, född 1949, intervjuad 3 september 2020.

⁶⁵ Kvinna, född 1940-tal, intervjuad 2 september 2020.

Helgen är viktig och för många är den sista helgen i augusti uppbokad från år till år och det ska vara särskilda omständigheter för att de inte ska närvara. Många gav uttryck för den tomhet som uppstod under 2020 när covidpandemin ledde till att Storstämmingshelgen ställdes in.

Informant: Ja barndomen då, jag vet inte om vi gjorde det särskilt ofta men någon gång sovde vi över i häbbret i alla fall. Det gjorde vi och det minns man ju väldigt, det var ju mysigt och spännande så. Men eljest (annars) så varenda, jag tror det är en enda Storstämmingshelg jag inte har varit på då vi var på en begravning i Kiruna, för kanske 10 år sen, 11, nej 9-10 år sen, annars har jag varit på varenda Storstämmingshelg vad jag kan minnas.

Intervjuare: Så det är liksom någonting man bokar in i kalendern?

Informant: Ja precis, det är ju sista helgen i augusti. Nu i år så vart det ju ingen Storstämming för corona.⁶⁶

9 Lappstan som sevärdhet

Då du söker information om sevärdheter i Arvidsjaur via google eller andra söktjänster på Internet kommer Lappstan troligen att figurera på de flesta sidor du hänvisas till. Det är en plats som marknadsförs såväl via lokala som regionala aktörer inom besöksnäringen i Norrbotten. Marknadsföringen sker både på nationell och internationell nivå via internet-sajter och resebolag. Lappstan lyfts fram som en unik skogssamisk kulturmiljö och som den enda i sitt slag. I en broschyr som tagits fram av Arvidsjaur Turistbyrå beskrivs platsen på följande sätt:

⁶⁶ Johan Lundgren, född 1969, intervjuad 29 september 2020.

Den tidiga turismen

Lappstan har länge lockat besökare och en som har bidragit till dess popularitet som besöksmål är Karin Stenberg. I en artikeln om Karin Stenberg redogör Olavi Korhonen för hennes arbete för Lappstans bevarande och hur hon uppmuntrade sina vänner att börja guida besökare i Lappstan. En aktivitet hon självklart även ägnade sig åt själv.⁶⁸ Kanske var det startskottet för Lappstans roll som turistattraktion.

I mitten av 1950-talet kan man ana ett allmänt ökat intresse för platsen och tilltagande turism då frågan om ett hotell i Arvidsjaur aktualiserades. Landsantikvarien Hans Beskow deltar i en debatt om hotellfrågan och lyfter i sitt anförande fram flera aspekter som gör att Arvidsjaur kan locka stora mängder besökare. Han nämner det geografiska läget med vägar, järnvägen och älvar. Han lyfter fram renskiljningen, kalvmärkningen, naturen, fjällen och fisket. Han nämner också Lappstan som han anser är Arvidsjaur stora sevärdhet men att den behöver fyllas med liv och att besökaren behöver mötas av öppna kåtor där de kanske kan köpa en kopp kaffe med torrkött.⁶⁹

Arvidsjaur kommun såg också Lappstans värde för besöksnäringen och ställde återkommande frågan till sameföreningen om att handha turist-service i Lappstan. Förfrågan avböjdes med syfte att själva arbeta med det och som ovan nämnts tog flera medlemmar på sig rollen som förmedlare av den skogssamiska kulturen. Det bör ses som ett aktivt ställningstagande där den samiska historien återges av samerna själva och

inte från ett utifrån perspektiv som tidigare forskning hade gjort. Nu styrde föreningen själv över hur och vad som förmedlades.

Det ökade intresset från turister framkommer även i Karin Stenbergs brev till Hans Beskow. I några av breven Karin skrev till honom på 1950-talet kan man läsa om turismen i Lappstan. Här är två av hennes redogörelser då det dels framkommer att turismen i Lappstan har ökat och att det finns andra intressen kring platsen lokalt.

Tack för ditt [?] igår om turismen å samer – det var bra! Jag skulle hälsa från andra samer å tacka! Du förstår denna sommar har det varit enorma skaror av turister av olika samhälls kategorier tack vare 100 års minnet med nedsatta biljettpriser. Nog märks det om det är bildade å vana turister eller ute resenärer för första gången i vår lappstad har formligen varit tillsatt hela tiden – då rällsbussarna övernattat här. Det har varit intressanta bildade människor, men det har varit de som skrattat åt allt det premetiva å stigit in i kåtorna som en given sak å frågat en same som kokat kött en gammalmodig stålpanna om han nu var hungrig å om det var renkött å om det skulle bli köttsoffa eller kalops. Jag tror det skulle bli långa spalter i tidningen å ett allmänt: ”o ja vist de stakars lapparna har ju inte någon vette” om vi stegade in i deras boningar å började gå runt – små frysar å frågade vad de kokade å om de var hungriga å mycket anant.⁷⁰

⁶⁸ Korhonen, Olavi, ”Karin Stenbergs lokala supportrar och några yttre stödjare. En samisk förkämpe med många mål”, s 166.

⁶⁹”Vad har Arvidsjaur att bjuda turisterna?”, Tidning?, 18 december 1954.

⁷⁰ Norrbottens museums arkiv, FOAB:13, Karin Stenbergs brev till Hans Beskow daterad 22 juli 1956.

Jag förstår inte en del samhälls pompas att de inte uppoffrar å hjälper oss med lappstaden – då det ändå är den enda platen som turisterna besöker i stället för kenaga å ta en del av lappstaden för sina egna intressen. Detta är väl ändå bevis för deras igoism å föblindelse för det gamla värdefulla som borde skyddas å vårdas.⁷¹

I en tidningsartikel från 1963 uppmärksammas Lappstan under rubriken ”Turistströmmen rinner strid till Arvidsjaur. Lappstaden stor attraktion Bygdesemester lockar många”.⁷² Det har varit en rekordsommar för kommunen och de erbjuds både aktiviteter, försäljning av souvenirer bland annat sameslöjd och campingplats. Om Lappstan kan man läsa följande:

Lappstaden i Arvidsjaur är riksbekant och det är givetvis den största attraktionen. Staden har anor från 1700-talet och här har man 46 härbren och 25 kåtor, som turisterna kan ta sig en titt på. Till turisternas fromma har man även en guide som står till förfogande under hela sommaren.⁷³

Året därpå uppmärksammas ”Nyhet i Lappstaden Erna Nilsson väver band för turisterna”. Det är åter högsäsong för turismen och i år har Erna Nilsson öppnat upp sin kåta med kaffeservering. Besökarna får en pratstund med Erna som vid sidan av kaffekokandet även väver band och syr dockor. Hon uppskattar att hon har mellan 20 och 30 turister om dagen så affärerna går bra och många av dem har lämnat en hälsning

⁷¹ Se ovan, Karin Stenbergs brev till Hans Beskow daterat 22 oktober 1957.

⁷² ”Turistströmmen rinner strid till Arvidsjaur. Lappstaden stor attraktion Bygdesemester lockar många”, *Norbottens Kuriren*, fredag 12 juli 1963.

⁷³ Ibid.

i hennes gästbok där det framkommer att förutom svenskar och norr- män besöks Lappstan av turister från Tyskland, Italien, Brasilien, Danmark och Finland. Det är turistnämnden som denna sommar erbjuder folk att ha kaffeservering i Lappstan och hennes familj har en kåta som hon bor i under sommaren och finns till hands för turisterna.⁷⁴

I slutet av 1960-talet börjar det uppstå protester mot turisterna i Lappstan och deras besök vid kalvmärkningen. I NSD 1968 uppmärksammas problemen under rubriken ”Samer nekar tillträde till lappstad.” Problemet i Lappstan är att samer använder kåtor för tillfällig övernattnig medan besökare tror att det är ett museiområde. Renkalvmärkningen har blivit en populär turistattraktion men många samer upplever att besökarnas närvaro stör arbetet. Arvidsjaur turiststyrelse sammankallar till ett sammanträde för att diskutera turistfrågan kring både renkalvmärkningen och Lappstan.⁷⁵ Några dagar senare publicerar Norra Västerbotten artikeln ”Arvidsjaurameran kräver kontrollerad turistström” och rapportera om mötet. Samerna vill ha en mer organiserad turism med bättre information till turisterna om Lappstan och inför besöken vid kalvmärkningen. De vill också att Turiststyrelsen ska ersätta samerna ekonomiskt genom att t.ex. ta kostnader för städning i Lappstan.⁷⁶ Tyvärr fanns ingen artikel i klippsamlingen som redogör för vilken överenskommelse som gjordes. Men turismen fortsätter och i NSD möter vi 1975 Gun Lundström som guidar i Lappstan under sommaren och berättar att turisterna är fascinerade av platsen och samernas historia.⁷⁷

⁷⁴ ”Nyhet i Lappstaden Erna Nilsson väver band för turisterna”, *Piteå tidningen*, 22 juli 1964.

⁷⁵ ”Samerna nekar turisterna tillträde till lappstad”, *NSD*, 28 maj 1968

⁷⁶ ”Arvidsjaurameran kräver kontrollerad turistström”, *Norra Västerbotten* 1 juni 1968.

⁷⁷ ”Lappstadsbesök minne för livet?”, *NSD*, 17 juli 1975.

Turister i Lappstan, 1966. Foto: Hilding Mickelsson, Hälsinglands museum.

Sita Sameland och dagens turism

Turismen i Lappstan har inte varit oproblemiskt. Ett av problemen beror på att det är privatägda kåtor och härbren som samerna under perioder delvis har använt som tillfälliga bostäder medan besökarna har uppfattat miljön som någon form av friluftsmuseum. På 1980-talet grundades Sita Sameland där Arvidsjaur's sameförening, Arvidsjarus kommun

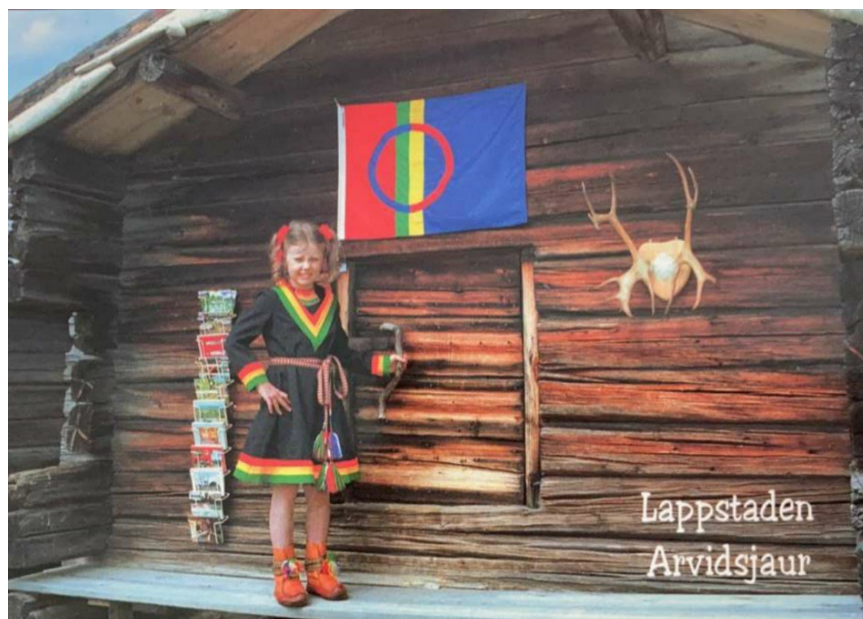
⁷⁸ Samtal med Lotta Svensson, 20 oktober 2020.

och de tre samebyarna Östra och Västra Kikkejaur samt Mausjaur inledde ett samarbete inom besöksnäringen. Det finns väldigt tydliga paralleller med samernas önskemål i artikeln i NSD 1968. Sita Sameland arrangerade turer till renkalvsmärkningen, skötte försäljning av lättare luncher och fika i Arvasgården, höll i guidade turer i Lappstaden och gjorde besök i skogsvisten. Verksamheten hade en anställd, Lotta Svensson, som skötte planering och under sommartid anställdes säsongsarbetare bland annat kommunens ferieungdomar.⁷⁸

Bland våra informanter finns det några som har varit involverade i turistverksamheten på denna tid, någon var säsongsanställd medan andra var en av de som tog emot besökarna i renhagen. De minns att det kom ”busslast med turister” och att det fanns ett stort intresse för den samiska kulturen hos många av besökarna.

För då jag jobbade där då hette det Sita Sameland och jag tror att det kan ha varit -91 kanske jag började där -91, -92. Ja något sänt. Jag gissar på det -91. Och då var det, då var det full rulle. Vi hade 90 bussar som kom och besökte oss som vi guidade varje sommar där och så hade vi även utflykter då till olika samiska visten och även kalvmärkning då på sommaren. Och då var det full aktivitet och vi hade skolungdomar som kom och jobbade och det fanns en vaktmästare som var anställd på heltid och idrottsförbundet, Samiska idrottsförbundet, hade sitt kansli där också.⁷⁹

⁷⁹ Jenny Granberg, född 1970, intervjuad 31 augusti 2020.

Filippa Hallnor framför familjens bärbre där hon sommartid sålde vykort åt besökare.

När Sita Sameland avvecklades minskade också utbudet av guidning i Lappstan. Det har sedan dess skötts av olika aktörer t.ex. via Arvidsjaur's sameförening, via kommunens turistbyrå och genom privatpersoner som ställer upp och guidar vid behov. Idag finns ingen organiserad guidning i Lappstan men sedan några år tillbaka finns det nya informations-skyltar på plats i Lappstan där besökaren kan läsa om dess historia och användning. Besökare möts av en tavla där det finns anslag om aktuella aktiviteter. Det finns också informationsbroschyrer som går att ladda ner på nätet, hämtas på turistbyrån och om somrarna brukar de finnas tillgängliga i en monter i Lappstan.

Vid entrén till Lappstan står en informationstavla försedd med tak för att skydda mot nederbörd. På tavlan finns anslag om aktuella aktiviteter och ställningar för informationsbroschyrer om Lappstan. Foto: Sophie Nyblom, Piteå museum 2020.

I intervjuerna har vi frågat våra informanter om deras känslor och tankar om Lappstan som besöksmål för turister. Och här finns det paralleller till Karins brev om turisternas beteende och även idag finns det människor som verkar tror att Lappstan är någon form av friluftsmuseum snarare än ett område med privatägda kåtor och härbren.

Känns mest att det är för turister faktiskt. Det har liksom, det är ju mycket turister där och det har väl marknadsförts ungefär på det, eller liksom... när jag tänker på det känns det mer som att man pratar om det som ett museiobjekt. Eh eller en plats där man kan gå runt som turist och titta på saker som mannaminne ungefär eller skansen ungefär så. Jo, nämen det är det, ja men vad fasen, när vi var där på kalvmärkningen för två år sen eller när det nu var och skulle sova över där, då kom det turister där då, liksom ville titta in i våran kåtan och liksom frågade "ni bor här nu", jamen så och då var det lite den här känslan att man är ett museiobjekt som liksom ska stå där och infinna sig på skansen där.⁸⁰

En annan åsikt är att Lappstan kan vara en plats som sprider kunskap om skogssamer, deras kultur och historia. Det har även varit ett genomgående tema i de artiklar som vi tagit del av där Lappstans historia och den skogssamiska kulturen har lyfts fram. Bland informanterna finns generell en positiv syn på att platsen nyttjas för att sprida kunskap om samernas historia och kultur.

Ja absolut det tycker jag. Det är ju alltid bra att man får lära även som turist så det är väl bara positivt att man får komma dit och titta. Jag tycker ju fler som vet om samer och samisk kultur och ja byggnadskonst eller vad som helst så ju mer kunskap alla får det är ju bara bra. Så jag tycker att det är bra att det är tillgängligt och så. Jag ser inga negativa saker med det.⁸¹

10 Lappstans betydelse

I våra intervjuer har vi bitt informanterna att försöka beskriva vad Lappstan betyder för dem och vilka känslor platsen väcker. Det kan vara en utmaning när det gäller en plats som är starkt förknippad med en etablerad berättelse och funktion. Lappstan är ett byggnadsminne, en sevärdhet och en offentlig miljö med en officiell beskrivning av platsen och dess historia. Samtidigt är Lappstan en plats där enskilda personer äger en kåta eller ett härbre, det är en plats som bär på deras egen och deras familjs historia. Till viss del kan de båda berättelserna sammanfalla och flera av informanterna ger först ett standardiserat svar på frågan om vad Lappstan betyder för dem och att det är en viktig plats att bevara för att det berättar om samernas historia och kultur samt att det är en viktig mötesplats för samer idag. Då de får fundera på frågan framkommer efter en stund fördjupade reflektioner och deras personliga tankar, det är dessa vi vill lyfta fram i detta kapitel.

I svaren finns gemensamma nämnare så som *identitet, mötesplats och rekreation*. I begreppet identitet vävs den individuella identiteten och familjetillhörigheten samman med den samiska identiteten.

⁸⁰ Tove Fahlgren, född 1989, intervjuad 18 september 2020.

⁸¹ Charlotta Eriksson, född 1983, intervjuad 4 september 2020.

Lappstan sommaren 2020. Foto: Sophie Nyblom, Piteå museum 2020.

Samisk identitet

I Andrea Amft avhandling *Sápmi i förändringens tid* (2000) behandlas etniska markörer och den samiska identiteten. ”Bland samer som inte lever renskötsellivet lyfts oftare andra kriterier fram. En direkt anknytning till renskötseln sägs inte vara av betydelse för någons tillhörighet till den samiska gruppen. I stället betonas individens självidentifikation som same; alltså den känslomässiga bindningen till det samiska kollektivet.” Amft menar att det finns flera olika markörer samer kan använda

⁸² Andrea Amft, *Sápmi i förändringens tid*, s 164. Amft, Andrea, *Sápmi i förändringens tid: en studie av svenska samers levnadsvillkor under 1900-talet ur ett genus- och etnicitetsperspektiv*, Umeå: Umeå universitet, 2000, s 164.

sig av för att framhålla sin samiska identitet så som att bära samedräkt, lära sig samiska, gå med i en sameförening eller delta i sammanhang som är förknippade med den samiska kulturen t.ex. Jokkmokks marknad eller Storstämmingshelgen i Arvidsjaur.⁸² En av hennes informanter berättar om sina minnen från en Storstämmingshelg. Hennes familj hade anknytning till Arvidsjaur och hennes föräldrar var angelägna om att upprätthålla kontakten med sin hembygd. Informanten berättar om deltagandet och om hur hon kände av gemenskapen med andra samer och att vara en av dem.

Det var ju mycket samer [där] och jag fick ju vara med och kasta lasso och tävla. Och på det viset kände jag mig speciell. Att jag fick vara med på det. De andra [svenska barnen] fick ju bara stå och titta på, berättar informanten.⁸³

För våra informanter är Lappstan en symbol för den samiska kulturen och densamiska identiteten. För några handlar det om att stärka bandet till sin samiska tillhörighet, för andra om att återuppta anknytningen och för vissa är Lappstan en plats som ingår i deras liv utan att de har reflekterat över dess betydelse. Här följer några citat som visar vad Lappstan betyder för våra informanter.

Men mitt behov av Lappstan har ju med mitt samiska arv ifrån min pappa. Och jag vill att det ska få finnas kvar i familjen, i min familj.⁸⁴

⁸³ Ibid. Intervju 16, kvinna född på 1960-tal. Uppväxt utanför Sápmi, lever i Jämtlands län.

⁸⁴ Inf Kvinna, född 1960-tal, intervjuad 9 september 2020.

Det betyder, ursprung är det första ordet som dyker upp, eh, ursprung och arv, eh det, minnen, det är liksom en del av ens historia på alla möjliga plan. ... Och det är en del av, identitet tänker jag också, eh ja det betyder jätte mycket.⁸⁵

Ja, ja precis det stämmer nog. Ja men nä allmänt om man säger så här farmor och farfar eller i alla fall farmor hon var väldigt kulturellt både med slöjd och med språk och hon höll allt sånt där vid liv och sen då min pappa och hans bröder, det kanske inte blev så mycket som fördes över till dom och så har det egentligen hoppat över den generationen och så är jag en sån som försöker återta ja men både språk och kultur och slöjd och så där. Så att jag försöker som återkoppla, det har som hoppat över en generation så försöker jag återkoppla till den kunskap som då har kanske gått förlorad. Så det är väl min roll.⁸⁶

Det är väl som med allt annat så länge han [Lappstan] står där och finns som han alltid har gjort så tänker man inte så mycket på det men om han skulle försvinna så tror jag att man skulle sakna han oerhört. ... Han ska bara finnas där.⁸⁷

Filippa Hallnor är uppväxt med Lappstan, som barn sålde hon vykort till turister och som vuxen har hon många gånger guidat besökare i Lappstan. Foto: Filippa Hallnor.

En av våra yngre informanter som vuxit upp i Arvidsjaur men nuförtiden bor på annan ort har reflekterat över sin samiska identitet, över sin uppväxt och Lappstans betydelse. Hennes familj har numera egna byggnader i Lappstan och det har inneburit att hon har fått nya erfarenheter och upplevelser som anknyter till den samiska gemenskapen och som förstärkt hennes känslor kring platsen. För henne har det förändrats då hon numera har en egen plats, en egen kåta, att gå till. Det har lett till att hon känner en starkare delaktighet än tidigare.

⁸⁵ Tove Fahlgren, född 1989, intervjuad 18 september 2020.

⁸⁶ Charlotta Eriksson, född 1983, intervjuad 4 september 2020.

⁸⁷ Johan Lundgren, född 1969, intervjuad 29 september 2020.

Informant: Man har inte sett så mycket folk som har kolten förutom på Storstämmningshelgen. Eh men att få gå runt där i kolten den dan kändes jättespeciellt. Men, men då satt man eller gick runt och var fin. Lite mer så man är där idag. Man är ju, man kan ju inte springa runt och leka kurragömma. Men man går mest runt och turistar känns det som. Eh så där. Så det var det som var så kul när dom köpt den här kåtan och man kan vara där alltså. Intervjuare: Det blir på ett annat sätt då.

Informant: Ja, jag tycker det. Och sen var det så kul, när var det då? Det var förra året, nej men gud det måste vara två år sedan, 2018 tror jag att det var, då var jag där under storstämmningshelgen själv, eh det var inte storstämmningshelgen jag kommer inte ihåg när det var= Jag var där i alla fall och det var nån festhelg och blev inbjuden till en släktings kåta och det var fullt i den här kåtan och dom satt och drack för det var ju, för vi skulle ut på Lapponia. Och det var liksom en så himla härlig stämning och få vara där som vuxen på det där sättet och liksom få en bild att så här har det varit i lappstan.

Informant: Liksom min pappas generation när han var ung och att mera typ så här uteliv och man samlades i den här kåtan. Och sen skulle folk liksom, ja men det var ju överallt i lappstan hörde man ljud, nån liten typ festkåta så skulle dom vidare till nån annan så fick dom nåt samtal ”ja men vi är i Öbergs kåtan då, men jag kommer dit ungefär”. Eh, nej men det var liksom en annan bild av lappstan som jag så klart inte hade varit del av. Som var väldigt mysigt.

Intervjuare: Ja...

Informant: Eh Också mer levande, alltså det känns lite så här har man umgåtts. Mer levande än att bara gå runt som en besökare eller som en, verkligen som en turist. Ja...⁸⁸

Nu har vi intervjuat endast de som äger eller har tillgång till en byggnad i Lappstan. Det vore intressant att göra en undersökning även bland de besökande samerna och deras upplevelser, de som återkommer år efter år men inte har en egen byggnad i Lappstan.

Våra informanter är uppväxta med Lappstan på ett eller annat sätt och i deras svar kring vilken betydelse Lappstan har för dem framkommer en viktig aspekt. De inser att de har en roll och ett ansvar som traditionsförmedlare av det samiska arvet och de samiska traditionerna och att de på så sätt bidrar till att Lappstan kommer att finnas kvar.

Så jag känner på något sätt att det är viktigt att bevara för nästkommande generationer och åtminstone ge möjlighet till val. Och därför känns det viktigt för min, för mig, att kunna ge min son det här arvet som jag har fått.⁸⁹

Ja och det är det också, jag tänker väldigt mycket på, ja men det här med, nu när vi pratar om Lappstan, arvet liksom, det känns som att det har handlat om barn så har ju tänkt på det här samiska arvet och föra vidare nånting och för mig betyder Lappstan, att vi äger ett häbre där och nu då en kåta, för mig betyder det jättemycket att ha nånting fast att föra vidare. En slags tillhörighet, eh så för mig betyder det väldigt mycket.⁹⁰

⁸⁸ Tove Fahlgren, född 1989, intervjuad 18 september 2020.

⁸⁹ Kvinna, född 1960-tal, intervjuad 9 september 2020.

⁹⁰ Tove Fahlgren, född 1989, intervjuad 18 september 2020.

Mötesplats för historia, kultur och människor

I anknytning till den samiska historien och kulturen blir Lappstan också en mötesplats med en rad olika innebörder. Det är en plats där nuet möter historien, där kulturen och traditionerna lever vidare och förnyas och det är en plats där människor träffas. Det är en plats som fyller flera funktioner både för de enskilda individerna och för det samiska kollektivet.

Intervjuare: Vad anser du då om man tänker vad Lappstan har för betydelse om man tänker för Arvidsjaur och för skogssamerna, vad har den för roll?

Informant: Ja, vad har den för roll. Ja men jag tänker att det är ju lite av en, ja men vad ska man säga... Ja men det är ju kanske inte så många som i det vardagliga lever så nära det samiska nu, vi är ju ganska försvenskade och så, men det där är ju verkligen en, vad ska man säga, jag vet inte vad jag ska kalla det, inte en grundsten men alltså en punkt som dit man kan gå och ja men få känna lite historiens vingslag och även ja men just det här med Storstämningen och så att man då får träffa andra samer och det är... Ja hur ska jag förklara, förstår du vad jag menar? Ja men det blir ju som en knutpunkt både en påminnelse om det samiska och även i samhället att det syns men just för samerna själva kan jag tänka att det är, ja men just att man träffas där och att man blir påmind om sin kultur och att det är vackert, och hur det har varit och hur man har haft det. Ja men jag tänker att det är viktigt på det viset.⁹¹

Jajamen, jo ne. Det har nog fyllt en bra funktion så och i och med att det är som ett skogssamiskt centrum Arvidsjaur så är det ju många, dels ganska relativt i alla fall många som håller på med både renskötsel men också många samer som har slutat med det och man träffas inte så ofta runt det samiska. Vi som håller på med renar träffas ju där, men det är ju många andra samer. Så Storstämningen har varit en sån att många passar på att åka hem och hälsa på föräldrar om man har flyttat härifrån. Så det har varit en träffpunkt eller är fortfarande, absolut. ... Sen skiftar ju lite grann formerna för det man träffas utifrån ja men ålder och intresse och så, men det är ändå en knutpunkt och alla ska ju förbi Lappstan och mötas där kortare eller längre tag, så är det ju.⁹²

Jag hoppas väl att det här ska förbli en symbol för den samiska kulturen, för att jag anser att den samiska kulturen är så svår att implementera i dagen samhälle. På grund av kunskapsbrist helt enkelt. Och det gör ju att, ortsbefolkningen framförallt, har ju en möjlighet, för det är ju en symbol alla vet ju att det här något historiskt för det samiska. Sen är man ju mer eller mindre insatt. Men för mig är det den viktiga delen att det här är en pusselbit som för vidare den historia som fanns. Det är ju inte så många som vet att det är en liten mörk plats dit man kom på kyrkoförhör och sådär utan många tror att det här är några förrådsbodnar eller en bofast plats. Så jag önskar väl att den ska finnas kvar av den anledningen. För att kunskapen och bevarandet av kulturen och historien ska få leva vidare.⁹³

⁹¹ Charlotta Eriksson, född 1983, intervjuad 4 september 2020.

⁹² Johan Lundgren, född 1969, intervjuad 29 september 2020.

⁹³ Filipa Hallnor, född 1993, intervjuad 18 september 2020.

Rekreation

Förutom att Lappstan är förknippat med den samiska identiteten och som mötesplats så uttrycker några av informanterna en användning som kan liknas med rekreation. Lappstan en plats där de kan pusta ut och ”bara vara”. En plats där de kan ta en paus och återhämta sig.

Lappstan är för flera av våra informanter en plats att pausa och återhämta sig. Foto: Sophie Nyblom, Piteå museum 2020.

Ja det är, Lappstan är som ett hjärta vill jag påstå. Jag har ju så väldigt fina minnen därifrån och alla möten som har varit där. Och jag känner mig hemma då jag kommer dit på samma sak som jag känner mig hemma då jag far till skogen och jag jobbar med renarna och jag har hållit på med det. Så är det också så med Lappstan att jag känner mig hemma där, det känns fridfullt och lugnt.⁹⁴

Men som avslutning kan jag säga så här; jag trivs i Lappstan i Arvidsjaur det är otroligt rogivande att gå in där och bara så där sätta sig på häbret och äta glass eller så där ibland. Men man tar ju sig inte den där tiden mer än just under Storstämningen, då har man ju den där tiden för då har man ju som planerat in det. Men man kan ju önska att man hade mera tid att vara in där, faktiskt. Det skulle jag önska att jag hade mer tid att vara dit, för det är väldigt rogivande att vara där.⁹⁵

11 Lappstan och framtiden

I föregående kapitel framkom att Lappstan fyller många viktiga funktioner för enskilda personer men även för det samiska kollektivet. Flera av dagens ägare ser sig själva som förvaltare av en kulturhistorisk miljö och som traditionsförmedlare. De har själva minnen från barndomens Storstämmingshelger och har fört vidare traditionen till barn och barnbarn. Vi bad våra informanter berätta vad de tror om Lappstans framtid, med fokus på platsen som kulturmiljö och mötesplats. Kommer platsen att fortsätta brukas, kommer byggnaderna att finnas kvar och kommer traditionerna att fortleva. Kommer Lappstan att utvecklas och användas

⁹⁴ Ivan Eriksson, född 1951, intervjuad 13 oktober 2020.

⁹⁵ Jenny Granberg, född 1970, intervjuad 31 augusti 2020.

på samma sätt som idag eller kommer dess roll som mötesplats och knutpunkt att förändras.

Svaren är mångfasetterade. Å ena sida finns det de som tror att allt kommer att fortsätta som nu och å andra sidan finns det de som har stora farhågor för att platsens kommer att föra en tynande tillvaro och på sikt sluta brukas eller endast brukas av en mindre grupp engagerade ägare. Svaren varierar beroende på informanternas egen relation till Lappstan, hur länge de själva har varit involverade i frågor som berör Lappstan och på vilket sätt de själva nyttjar platsen.

I detta kapitel kommer vi att lyfta fram några av de utmaningar som våra informanter tycker sig se kring Lappstan idag och den rådande situationen där Arvidsjaurns sameföreningen ses som ansvarig för frågor som berör Lappstan och de aktiviteter som ordnas på platsen. Efter det kommer vi att lyfta fram framtidsidéer och visioner som våra informanter har eller önskar för Lappstan.

Aktuella utmaningar

Vissa av de utmaningar och problem som nämns i intervjuerna är inte unika för Lappstan och Arvidsjaurns sameföreningen utan handlar om föreningslivet generellt i Sverige idag. I den offentliga debatten lyfts det ofta fram att människors vilja att engagera sig ideellt minskar och att föreningslivet får allt svårare att värva medlemmar oavsett om det är för att sitta i styrelser eller genomföra olika arbetsinsatser för föreningar. Ersta Sköndal Bräcke högskola i Stockholm har sedan 1992 genomfört sammanlagt sex stycken befolkningsundersökningar för att undersöka

människors engagemang i det svenska samhället. Studien täcker in ideellt arbete, informella insatser, givande och politiskt deltagande.

I den senaste rapporten *Medborgerligt engagemang i Sverige 1992-2019* (2020) framkommer att den ideella sektorn fortsättningsvis är stark i Sverige. Undersökningen 2019 visar att 56 % av befolkningen i åldrarna 16 – 84 någon gång arbetat ideellt under de senaste 12 månaderna.⁹⁶ Det finns naturligtvis variationer mellan åldersgrupper, kön och vilken typ av förening människor engagerar sig i men studien visar att Sverige fortsättningsvis har en stark och stabil ideell sektor med endast små förändringar sedan 1992.

Trots detta vittnar t.ex. hembygdsrörelsen om att det bland deras medlemsföreningar finns stora problem med att locka yngre till verksamheten. Denna utveckling ledde till att Heimbygda, Jämtland Härjedalens hembygdsförbund 2011 började arbeta aktivt med ett förnyingsarbete. Projektet blev framgångsrikt och Heimbygda har nu fått uppdraget av Sveriges Hembygdsförbund att under tre år med start i januari 2020 driva projektet ”Så blir vi yngre”. Det är ett projekt som genom metodarbete vill arbeta för en öppen och levande hembygdsrörelse. Deras ansats är att en av de grundläggande faktorerna för att kulturarvet ska hållas levande och föras vidare är kunskapsöverföring mellan generationer. De menar att hembygdsrörelsen behöver bli mer generationsblandad och behöver arbeta aktivt för att nå ut till nya målgrupper och modernisera sina arbetsmetoder.⁹⁷

De erfarenheter våra informanter beskriver överensstämmer med de utmaningar hembygdsrörelsen har identifierat. I intervjuerna berättar flera

⁹⁶ von Essen, Johan & Sverberg, Lars (red), *Medborgerligt engagemang i Sverige 1992-2019*, Ersta Sköndal Bräcke högskola arbetsrapportserie nr 98, s.38.

⁹⁷ [Så blir vi yngre - nyhetsbrev om Sveriges Hembygdsförbunds förnyingsprojekt april 2020 \(anpdm.com\)](https://www.anpdm.com/nyhetsbrev-om-sveriges-hembygdsforbunds-fornyingsprojekt-april-2020)

av informanterna att det blir allt svårare för Sameföreningen, och föreningar generellt, att hitta människor som vill engagera sig och sitta i styrelser eller delta i det kontinuerliga arbetet. Flera nämner att det är särskilt svårt att locka yngre personer till föreningen och dess styrelse. Vissa av informanterna menar att det behövs fler drivande "eldsjälar" inom föreningen medan andra upplever att just nu verkar det finnas ett engagemang i Sameföreningen och det har börjat hända saker igen.

Jag tror att, ska jag vara helt ärlig så tror jag att han [Lappstan] är lite grann i farozonen just. Och det säger jag inte bara för att det är en lappstad utan jag säger det generellt. För det krävs engagemang och tid för att man ska få något sånt här att fortsätta och vi har inte den, det engagemanget hos de yngre. De som är i 20-års åldern idag de är inte lika engagerade som jag var när jag var 20 år. Och vad det då beror på det kan jag inte svara på men jag tror att... Jag tror att det kan bli tufft att bevara Lappstan. Om inte, ja om inte det sker någon förändring bland de här yngre tror jag det är svårt. Jag tror det är jättesvårt. ... Men jag hoppas ju att jag har fel men jag tror det måste till lite mera engagemang för att det ska överleva...⁹⁸

Och sen att man måste få in mer eldsjälar i Sameföreningen eller att det finns eldsjälar bland kåtaägarna att vilja göra något mer än Storstämmingshelgen.⁹⁹

Ja men det tror jag och nu ligger det ju lite i händerna på Sameföreningen. Eftersom dom har ett litet övergripande ansvar där. Så att då beror det ju lite grann på hur intresset för att fortsätta med Sameföreningen. Vi får hoppas på

det bästa. Just nu verkar det ju ganska bra. Alltså jag tycker dom verkar engagerade.¹⁰⁰

En av de yngre informanterna resonera över detta med föreningsengagemang och menar att hennes generation kanske inte är intresserad av att engagera sig i traditionella föreningar utan att de hellre umgås via sociala medier och plattformar på Internet där de själva kan välja när de vill interagera med varandra. Hon tycker att det behövs alternativa former för de unga men att även den traditionella föreningskulturen behöver finnas kvar som en bas för verksamheten och för de äldre. Hon representerar även den grupp som inte bor i Arvidsjaur längre och det utbud som Arvidsjaur's sameförening ordnar är inte tillgängligt för henne till vardags.

Intervjuare: Jag tänker hur ska man, har du tänkt slängt någon tanke åt det hållet nån gång. Hur ska man driva det som är i en förening eller?

Informant: Jag vet inte, men överhuvudtaget kanske den här digitala formen man borde titta på. Eftersom vi fysiskt inte längre är på plats kanske vi som är mest engagerade, eh, vi som har flyttat därifrån men ändå behöver en koppling till det.

Intervjuare: Mm

Informant: Eh och då är det ju internet och att man kan digitaliserarar kanske, eh alltså föreningsliv, ja tyvärr är det så att den här generationen inte är ett dugg intresserad av det. Då är ju alternativen, jag tror just de här sociala medierna och sociala plattformerna har ersatt föreningsliv. Det känns som det, att vi kanske inte har något behov av

⁹⁸ Jenny Granberg, född 1970, intervjuad 31 augusti 2020.

⁹⁹ Kvinna, född 1960-tal, intervjuad 9 september 2020.

¹⁰⁰ Elisabeth Hallnor, född 1949, intervjuad 3 september 2020.

föreningsliv för att vi har alla dessa grupperingar på sociala medier ungefär.

Intervjuare: Menar du att man kan fylla den sociala funktionen som föreningslivet delvis har haft?

Informant: Ja precis. Det är liksom så vi träffas nuförtiden, det är liksom digitalt och inte live utan det är när vi själva känner att vi har tid att logga in och titta på saker, ta del av saker.

Intervjuare: Så rent praktiskt skulle man kunna ha en Lappstadsgrupp där man samtalar och kanske kommer överens från gång till gång när man ska ses eller om man ska ses?

Informant: Jo, alltså det känns ju mer som hållbart än föreningar. Eller ja, föreningar måste väl, jag tänker att föreningar måste finnas för att fylla en funktion för dom som använder sig av föreningar. Och det är ju typ min pappas generation, eh, kanske det blir ett uppsving när jag blir äldre också. Eller när vi blir äldre, så, Eh, för vi kommer inte hänga med i den digitala utvecklingen. Då kanske det blir föreningsliv igen, jag et inte?¹⁰¹

Arvidsjauras sameföreningen har av tradition ett övergripande ansvar för Lappstan och när vi först tar kontakt med Arvidsjauras kommun hänvisas vi snabbt till föreningen då vi berättar om vårt projekt. Tidigare var det naturligt att de som ägde byggnader i Lappstan även var medlemmar i Arvidsjauras sameföreningen. Idag är inte det längre en självklarhet. Vissa ägare bor i andra kommuner eller i andra delar av landet och har inte intresse av att vara med i föreningen. Det innebär också att den naturliga koppling mellan Lappstan och Arvidsjauras sameföreningen som tidigare har varit stark delvis har försvagats. Det ledde till i att ett antal ägare för

några år sedan drev frågan om att bilda en egen förening för Lappstan, en ägarförening på samma sätt som det finns i många andra kyrkstäder i Norrbotten t.ex. Öjebyn, Gammelstad, Hortlax och Älvsbyn.

Jo absolut. Och det har jag jobbat med i 10-15 år nu och planerat i Sameföreningen och vi var på väg att göra någonting, men i stort sätt så skulle jag ju vilja att det bildades en ny förening en samsällighet för Lappstan. Koppla bort den från Sameföreningen och där man kan utveckla Lappstan mera. Dels i grunden behålla den som den är och det samiska och förädla dom samiska kunskaperna, dokumentation, utbildning och göra en förnyelse av det.¹⁰²

Det skulle finnas fördelar med en ny förening för Lappstan och att Arvidsjauras sameföreningen blev befriad från ansvaret över Lappstan men arbetet med att ta fram formen för en ny förening har för tillfället avstannat.

Framtidsvisioner

Vi bad våra informanter beskriva vilka visioner de har för Lappstan och dess framtid. Trots de farhågor och problem som de hade lyft fram fanns det även en optimism och tro på att saker kan förändras och att det finns ett genuint intresse bland ägarna och bland samer som kommer att bidra till att platsen finns kvar. Det har de senaste åren tagits initiativ av personer för att återuppliva och skapa aktiviteter t.ex. har Torkel Fahlgren arbetat för att återuppliva en möteshelg under sommaren och under Storsstämmingshelgen har man arbetat mer aktivt för att locka fler besökare.

¹⁰¹ Tove Fahlgren, född 1989, intervjuad 18 september 2020.

¹⁰² Ivan Eriksson, född 1951, intervjuad 13 oktober 2020.

Informanterna anser att det till stor del beror på hur de kommande generationerna uppfostras och införlivas i de traditioner som finns kring Lappstan. Samtidigt lyfter några fram att det behöver öppnas upp för nya traditioner och nya aktiviteter för att Lappstan ska förbli en mötesplats och en kulturell arena i framtiden. Här är några citat från våra informanter och deras tankar om framtiden.

*Det beror på hur vi uppfostrar våra barn av ansvarstagande till att känna ett ansvar för Lappstan. Annars så försvinner det. Och då blir det bara institutionellt, tyvärr. Men min förhoppning är ju att det kommer alltid att finnas dom som är intresserade och vill föra arvet vidare, bevara traditioner. Så det är min förhoppning att så ska det även fortsätta i nästkommande generation.*¹⁰³

*Tyvärr den här yngre generationen som nu kommer dom, det är ju tyvärr inte lika viktigt och de har ju kanske inte heller den där traditionen inom sig som jag har haft.*¹⁰⁴

Intervjuare: Finns Lappstan kvar om 30år?

*Informant: Det tror jag absolut säker att det kommer att göra! Absolut! Jag kan inte se på vilket sätt det inte skulle finnas.*¹⁰⁵

*Oh, jag önskar barnfamiljer och alltså min generation att vi ska få ett uppsving så att, min generation kanske har varit lite dalande i aktiviteter om man säger så, att vi liksom ska börja vara där och att det blir den här, alltså som jag känner att det ha varit. Om man kollar på gamla bilder, sen pappas generation så var det lite mer action lite mer händelser lite mer fart och fläkt i Lappstan eller, eh, och även då när jag var liten så att det var mycket barn. Så jag hoppas att det blir mer unga familjer om man säger så.*¹⁰⁶

*Det är klart, det är inte så mycket liv och rörelse där så hur man skulle kunna utveckla det är väl i så fall om man skulle kunna ha mer arrangemang. Men typ som våra guidningar har varit där det framgår lite mer info och så där. För det är ju ytterst sällan som folk nyttjar sin byggnad så dom är ju i stort sett orörda idag. Och det är ju en tråkig del så klart och även för besökare som kommer dit. Så det hade ju varit jätte kul om det gick på något sätt att göra det här till ett handelscentrum. Kommunen skulle kunna nyttja det här till marknadsplats eller vad som helst. För idag är det ju den här storstämningshelgen som är i slutet av augusti men det blir väldigt slutet, det är ju mest bara ortsamerna som kommer hit. Dom som vet om allt det här. Jag skulle önska att man öppnade upp för mer vem som helst.*¹⁰⁷

¹⁰³ Kvinna, född 1960-tal, intervjuad 9 september 2020.

¹⁰⁴ Lars Stenberg, född 1947, intervjuad 16 juni 2020.

¹⁰⁵ Johan Lundgren, född 1969, intervjuad 29 september 2020.

¹⁰⁶ Tove Fahlgren, född 1989, intervjuad 18 september 2020.

¹⁰⁷ Filippa Hallnor, född 1993, intervjuad 18 september 2020.

12 Avslutande reflektion

Etnologiska dokumentationer är en föränderlig process. I början finns en vision och ambitioner men resultatet kommer att styras av de människor som medverkar och de händelser som sker under dokumentationens gång. De enskilda informanternas berättelser bekräftar de redan etablerade historierna men de öppnar också upp för nya tankegångar, ny kunskap och fördjupad förståelse. I det etnologiska arbetet är det personliga mötet viktigt och det är i dessa sammanhang etnologen kan få en djupare förståelse för det som undersöks. Berättelsen finns inte bara i orden som uttalas utan även i kroppsspråket, mimiken och i ögonen. Denna dokumentation fick en motgång – en pandemi, som förhindrade oss från att träffa människor ”på riktigt” och från att besöka dem i Arvidsjaur. Vi fick tänka om och testa på nya metoder för att samla in information, metoden vi valde var att möta våra informanter via telefon.

Vårt syfte var att dokumentera Lappstan ur ett brett perspektiv med fokus på den kulturella och sociala funktionen, i både en historisk och en samtida kontext. Målet har varit att samla in berättelser, minnen och upplevelser som beskriver platsens *användning, tradition och betydelse*.

Arbetet har inneburit att vi har gått igenom litteratur och arkivmaterial samt samlat in nytt källmaterial, nya berättelser om Lappstan. I våra intervjuer har vi huvudsakligen fokuserat på informantens egna minnen och deras användning av Lappstan. Vi har varit nyfikna på vilka känslor människor har för platsen och hur de ser på Lappstans funktion och framtid. Svaren har varit innehållsrika och mångfasetterade. Några har berättat om minnen från det förflutna och en svunnen tid medan andra har berättat om nuet och om sina tankar för framtiden. För några är Lappstan en självklar del av vardagen för andra en plats de besöker en gång om året under Storstämmingshelgen för att träffa släkt och vänner.

Kyrkplikten är för länge sedan avskaffad och Lappstan lever ett stillsamt liv men sista helgen i augusti lever platsen upp. Den gamla kyrkhelgen Storstämningen visar på traditionens vikt och behovet av en plats och tid för gemenskap och sociala kontakter. Det visar på Lappstans relevans och att den ännu fyller en funktion även om den officiellt kyrkliga betydelsen upphört. Idag vittnar Lappstan om tradition, tillhörighet och identitet. Samtidigt är Lappstan inte ett minnesmärke av svunnen tid, den lever och utvecklas med varje generation. Storstämningen 2019 är ett exempel på hur nya och gamla traditioner möts, helgen inleddes och avslutades i kyrkan. Under helgen blandades aktiviteter som konserter med Sami Grand Prix vinnare Pia-Maria Holmgren och rapparen Kitok, lassokastnings- och renskötarstävling, försäljning av souvas, torrkötsautkion samt samkväm med kaffe och dragspel.

Denna dokumentation är nu avslutad men några delar från den ursprungliga planen är inte genomförda. Eftersom Storstämningen blev inställd 2020 kunde vi inte göra deltagande observationer under helgen och vi har inte kunnat besöka Arvidsjaur's sameföreningen för att berätta om vårt arbete. Hur det blir under 2021 vet vi dagsläget inte, men det innebär att det finns anledning för oss att återkomma och komplettera vår studie om Lappstan. Piteå museum påbörjar under 2021 ett dokumentationsprojekt om kyrkstäderna i Älvsbyn, Hortlax, Norrfjärden och Öjebyn, som en fortsättning på att synliggöra kyrkstäderna i Norrbotten.

Källförteckning

Tryckta källor

Ahnlund, Martin, Ahlberg, Birgitta & Hörstadius, Greta (red.), *Norra Norrland: Ångermanland, Västerbotten, Norrbotten och Lappland*, Stockholm, 1949.

Amft, Andrea, *Sápmi i förändringens tid: en studie av svenska samers levnadsvillkor under 1900-talet ur ett genus- och etnicitetsperspektiv*, Kulturgräns norr, Diss. Umeå: Umeå universitet, 2000.

Bergling, Ragnar, *Kyrkstaden i övre Norrland: kyrkliga, merkantila och judiciella funktioner under 1600- och 1700-talen*, Skytteanska samf., Diss. Uppsala: Univ., Umeå, 1964.

Bylund, Erik, *Koloniseringen av Pite lappmark t.o.m. år 1867 = The colonization of Pite lappmark until 1867*, Almqvist & Wiksell, Diss. Uppsala: Univ., Uppsala, 1956.

Campbell, Åke, *Från vildmark till bygd: en etnologisk undersökning av nybyggarkulturen i Lappland före industrialismens genombrott*, Uddevalla: Bokförlaget Hermes AB, 1948.

Düben, Gustaf von, *I Lappland 1868 och 1871 reseberättelse av Gustav von Düben*, bearbetad och kommenterad av Gunnar Broberg, Västerbottens läns hembygdsförb., Umeå, 1989, ISSN 0347-8114.

Ernehed, Kristina, *Vad ska man med barn och unga till egentligen? Projektberättelse för Så blir vi yngre! Heimbygdas förnyingsprojekt 2015-2016*. Östersund: Hembygda, 2018.

Hallinder, Annika, 'Kyrkstadsliv', *Västerbotten (Umeå. 1920)*, 1988:1, s. 13-36.

Leastadius, Petrus, *Journal af Petrus Leastadius för första året af hans tjenstgöring såsom missionaire i Lappmarken, faksimiltext och kommentarer*, Kungl. Skytteanska samfundets handlingar No 15:1 1977, Umeå: Nyheternas Tryckeri AB, 1977.

Lundholm, Kjell, *Vars då: bilder ur Norrbottens kulturhistoria*, Luleå: Norrbottens museum, 1983, ISBN 91-85336-26-2.

Lundmark, Bo, *I Sameland*, Stockholm. Rabén & Sjögren, 1990.

Manker, Ernst & Hvarfner, Harald, *Lappstaden i Arvidsjaur*, 2. uppl., Luleå: Norrbottens museum, 1976, ISBN 91-85336-06-8.

Norrbotten av skilda författare D. 1, Norrbottens läns jubileumsutställnings bestyrelse, Göteborg: Wezäta, 1921.

Norrbotten av skilda författare D. 2, Norrbottens läns jubileumsutställnings bestyrelse, Göteborg: Wezäta, 1921.

Petterson, Richard, *Fädernesland och framtidsland. Sigurd Curman och kulturminnesvårdens etablering*, Umeå. Umeå universtit, 2001.

Sjögren, David, *Kyrkstaden Fatmomakke i historisk belysning*, Länsstyrelsen Västerbotten, Umeå, 2013.

SOU:1996:128, Skyddet av kulturmiljön. En översyn av kulturminneslagens bestämmelser om byggnader och kulturmiljöer, prästgårdar, kyrksstäder och ortnamn: slutbetänkande av Kulturarvsutredningen, Stockholm, 1996.

Stenberg, Karin, *Lappstaden i Arvidsjaur: samisk sed och tradition*, Uppsala: Wikström, 1957.

Thelin, Bertil, Jeanette Aro, *Modernismen i vardagen. En studie av modern bebyggelse i fyra norrbottniska kommuncentra utförd inom ramen för det "Moderna samhällets kulturarv"*, Länsstyrelsens rapportserie; nr 6 2008

Össbo, Åsa, Marklund, Bertil, Nilsson, Lena Maria & Stoor, Krister (red.), *Skogssamisk vilja: en jubileumsantologi om skriften "Dat läb mijen situd"*, Karin Stenberg och skogssamisk historia och nutid, Centrum för samisk forskning, Umeå: Umeå universitet, 2020.

Otryckta källor

Eriksson, Ivan, Ägarförteckning av kåtor och häbbren i Lappstaden Arvidsjaur, 1997.

Kompendium med protokoll från Arvidsjaur sameförening 1918 – 1976.

Minne från Storstämmingshelgen 1942, Bertil Persson, född 1922 i Lomträsk, Luleå september 1995.

Ordningsregler för Lappstaden i Arvidsjaur, Antagna 25 augusti 1956. Arvidsjaur sameförening.

Turistbroschyr Lappstaden Arvidsjaur. <https://www.lansstyrelsen.se/download/18.4df86bcd164893b7cd9640b4/1538773606528/Bes%C3%B6ksfolder%20Lappstaden.pdf>, hämtad 10 januari 2021.

Arkivmaterial

Arvidsjaur kommuns bildarkiv

Norrbottens museums arkiv, FOAB:13 Handlingar om Lappstaden, ca 1930-1995.

Norrbottens museums arkiv, Nbms klipparkiv, Arvidsjaur.

Norrbottens museums arkiv, Norrbottens-Kuriren. Arvidsjaur, diverse, turism mm 857, 857A.

Norrbottens museums arkiv, F6:11 Lappstaden i Arvidsjaur. Diarieförda handlingar och övrig korrespondens.

Institutet för språk och folkminne i Uppsala, ett urval inspelade intervjuer där Lappstan nämns, DAUM (Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Umeå).

Muntliga källor

Intervjuer arkiverade i Piteå museums arkiv.

Dokumentation Lappstan – byggnader och bruk i tradition och nutid, DNR 2019/028.

Lars Stenberg, född 1947, intervjuad 16 juni 2020.

Jenny Granberg, född 1970, intervjuad 31 augusti 2020.

Kvinna, född 1940-tal, intervjuad 2 september 2020.

Elisabeth Hallnor, född 1949, intervjuad 3 september 2020.

Charlotta Eriksson, född 1983, intervjuad 4 september 2020.

Nils-Olov Brännström, född 1978, intervjuad 8 september 2020.

Kvinna, född 1960-tal, intervjuad 9 september 2020.

Filippa Hallnor, född 1993, intervjuad 18 september 2020.

Tove Fahlgren, född 1989, intervjuad 18 september 2020.

Johan Lundgren, född 1969, intervjuad 29 september 2020.

Ivan Eriksson, född 1951, intervjuad 13 oktober 2020.

Samtal

Samtal – Bo Lundmark, 17 juni 2020.

Samtal – Lotta Svensson, 20 oktober 2020.

Institutet för språk och folkminne i Uppsala, DAUM.

Hanna Nilsson, Daum, Bd03645, inspelad 20 oktober 1980, Arvidsjaur, Norrbottens län.

Digitala källor

”Anteckningar under en resa till Umeå, Piteå och Luleå Lappmarker, sommaren 1845”, Nils Johan Andersson, (Denna reseskildring av Nils Johan Andersson (1821-1880) har digitaliserats av [Umeå Universitetsbibliotek](#) och anpassats för Projekt Runeberg i oktober 2012 av Ralph E, <http://runeberg.org/lappmark45/>, hämtad 20 december 2020.

Centrum för Näringslivshistoria, *Handelns historia 1800-talet Liberalismens tid*, <http://www.handelns-historia.se/historien/handelns-epoker-och-artal/1800-talet-liberalismens-tid/>, hämtad 17 december 2020.

von Essen, Johan & Sverberg, Lars (red), *Medborgerligt engagemang i Sverige 1992-2019*, Ersta Sköndal Bräcke högskola arbetsrapportserie nr 98, 2020. ISSN 1402-277X. <https://esh.diva-portal.org/smash/get/diva2:1470097/FULLTEXT01.pdf>, hämtad 8 mars 2021.

Svenskt biografiskt lexikon, Riksarkivet, Gustav A Hallström, <https://sok.riksarkivet.se/sbl/Presentation.aspx?id=12448#Arkivuppgifter>, hämtad 29 januari 2021.

Svenskt biografiskt lexikon, Riksarkivet, Karin Stenberg, [M K \(Karin\) Stenberg - Svenskt Biografiskt Lexikon \(riksarkivet.se\)](#), hämtad 20 december 2020.

Sveriges Hembygdsförbundsförbund, Nyhetsbrev ”Så blir vi yngre”,

[Så blir vi yngre - nyhetsbrev om Sveriges Hembygdsförbunds förnyingsprojekt april 2020 \(anpdm.com\)](#), hämtad 22 mars 2021.

Nyhetsartiklar; tryckta och digitala

”Arvidsjauramer kräver kontrollerad turistström”, *Norra Västerbotten*, 1 juni 1968.

”Hoppas på världsarv i Arvidsjaur”, Sveriges radio 26 maj 201, <https://sverigesradio.se/artikel/4524477>, hämtad 21 december 2020.

”Lappstadsbesök minne för livet? *NSD*, 17 juli 1975.

Lundberg, Bernt, ”God stämning på Storstämningehelgen”, *Piteå-Tidningen*, 6 september 2017, <https://pt.se/nara-dig/god-stamning-pa-storstamningshelgen-10622397.aspx>, hämtad 21 december 2020-12-21.

”Samerna nekar turisterna tillträde till lappstad”, *NSD* 28 maj 1968.

Sveriges radio 2011-05-26, <https://sverigesradio.se/artikel/4524477> (Hämtad 2020-12-21)

”Turistströmmen rinner strid till Arvidsjaur. Lappstaden stor attraktion Bygdesemester lockar många”, *Norrbottens Kuriren*, fredag 12 juli 1963.

”Vad har Arvidsjaur att bjuda turisterna? *Tidning?*, 18.12 1954.

Bilagor

Bilaga 1 Informationsbrev

Bilaga 2 Frågelista

Bilaga 3 Frågeschema för intervju

Bilaga 4 Medgivandeavtal

Bilaga 5 Riksantikvarieämbetets byggnadsminnesförklaring

Bildkälla: Piteå museum/Morgan Stenberg

Berätta din historia!

Lappstan – byggnader och bruk i tradition och nutid

Piteå museum genomför under 2020 en etnologisk dokumentation av Lappstan i Arvidsjaur. Syftet är dokumentera platsens kulturella och sociala funktion i dåtid och nutid. Vi vill samla in berättelser, minnen och upplevelser som beskriver platsens användning, tradition och betydelse.

Bevara för framtiden

Lappstan är en värdefull kulturmiljö, den är skyddad som byggnadsminne och är den enda samiska kyrkstad som finns kvar i Norrbotten. Syftet med projektet är att dokumentera platsens kulturella särprägel och identitet, både ur ett historiskt och samtida perspektiv.

Traditioner och seder förändras ständigt, vissa försvinner medan andra lever kvar men kan anta en ny form. Förändringarna sker långsamt och våra minnen blir en viktig källa till kunskap om det förflutna. Därför är det viktigt att samla in berättelser och minnen för det är genom mångfalden av berättelser vi kan få en ökad förståelse för platsen och dess betydelse i dåtid, nutid och framtid.

Vi hoppas att detta projekt ska synliggöra och bredda bilden av Lappstan. Vi hoppas också att det ska leda till ett ökat intresse och engagemang bland såväl ägare som allmänhet kring Lappstan och dess historia.

Dokumentationens villkor

Dokumentationen bygger på frivillighet och sker bland annat genom utskick av en frågelista och intervjuer. Intervjuerna spelas in och skrivs ut i sin helhet. De insamlade ljudfilerna och utskriften arkiveras på Piteå museum och kan sekretessbeläggas en viss tid om så önskas. Intervjupersonen (informanten) har möjlighet att läsa eller lyssna på intervjun i sin helhet och kan i efterhand ändra felsägningar eller andra felaktigheter i den skrivna texten. Frågelistan besvaras skriftligt och svaren arkiveras på Piteå museum.

Projektet ingår i Länsstyrelsen Norrbottens satsning på kulturmiljöer inom Sápmi som pågår under 2018-2020 och dokumentationen genomförs i samverkan med Arvidsjaurs kommun och Arvidsjaurs Sameföreningen. Det material som samlas in kommer att redovisas i en skriftlig rapport och kommer att användas inom museets ordinarie verksamhet.

Berätta din historia!

Piteå museum vill komma i kontakt med personer som har en relation till Lappstan och som vill dela med sig av sin berättelse. Det kan vara ägare till kåtor och härbren, det kan vara släktingar till ägarna eller någon annan som ofta besöker Lappstan. Kontakta museet om du har frågor om dokumentationen eller om du vill vara en av våra informanter.

Kontaktuppgifter

Sophie Nyblom

Tf museichef, etnolog

tel. 0911-126 15

e-post: sophie.nyblom@piteamuseum.nu

Bildkälla: Arvidsjaur's kommuns bildarkiv

FRÅGELISTA

Lappstan – byggnader och bruk i tradition och nutid

Piteå museum genomför under 2020 en etnologisk dokumentation av Lappstan i Arvidsjaur. Syftet är dokumentera platsens kulturella och sociala funktion i dåtid och nutid. Vi vill samla in berättelser, minnen och upplevelser som beskriver platsens användning, tradition och betydelse. Dokumentationen görs i samverkan med Arvidsjaur's kommun och Arvidsjaur Sameförening.

Ett sätt att samla in berättelser är denna frågelista. Frågorna kan besvaras både med det förflutna och med nutiden i fokus. Du får gärna beskriva förändringar som har skett över tid i dina svar. Alla svar är värdefulla och du väljer själv vilka frågor du vill besvara och hur omfattande svar du vill ge. Svaren kommer att arkiveras i Piteå museums arkiv och de kan sekretessbeläggas om så önskas.

Det material som samlas in kommer att bidra till att skapa en mer mångfacetterad och nyanserad bild av Lappstan. En bild som är skriven ur ett inifrån perspektiv, berättad av er som använder platsen och av er som kan berätta om dess historia, funktion och betydelse.

Du kan svara genom att skicka ditt svar med post till Piteå museum, Storgatan 40, 941 32 PITEÅ. Det går också bra att skicka in svaren digitalt till e-post sophie.nyblom@piteamuseum.nu, ange "Frågelista, Lappstan" som rubrik.

Skicka ditt svar till Piteå museum senast den 30 juni 2020. Har du frågor kontakta gärna museet. Bland de inskickade svaren kommer tre priser att lottas ut.

Kontaktuppgifter

Sophie Nyblom

Tf museichef, etnolog

tel. 0911-126 15

e-post: sophie.nyblom@piteamuseum.nu

Frågelista Lappstan – byggnader och bruk i tradition och nutid

Uppgiftslämnare

Namn:

Födelseår:

Telefon:

Adress:

E-post:

Det praktiska – hur går det till i kåtorna och härbrena?

Vad är det första du gör när du kommer till Lappstan, till kåtan och härbret?

Hur ofta besöker du Lappstan? Hur länge stannar du? Brukar du övernatta?

Mathållning: Vad äter och dricker du under vistelsen? Hur förvaras och tillagas maten? Vem tillagar den?

Något särskilt i matväg som du förknippar med Lappstan?

Hygien: Vilka utrymmen finns det för toalett, dusch, morgon/ kvällsbestyr?

Kläder: Vad har du för typ av kläder då du vistas i Lappstan? Vad finns nedpackat i väskan då du ska dit?

Den sociala samvaron

Vad gör du när du är i Lappstan?

Hur umgås man? Har det förändrats över tid?

Vilka brukar du träffa? Är det personer du umgås med även i vardagen?

Vilken kontakt har du med övriga som äger byggnader i Lappstan?

Tradition och nutid

Finns det några särskilda seder och traditioner för Lappstan? Vilka av de äldre traditionerna är levande idag? Finns det nya traditioner som har uppstått på senare tid?

Vilka är de viktigaste anledningarna för ditt deltagande i Lappstan och dess bevarande?

Hur har bruket av Lappstan förändrats över tid?

Vilken betydelse har kyrkans verksamhet för Lappstan?

Lappstan för olika generationer

Finns det några särskilda helger för ungdomar respektive för äldre?

Vad ägnar sig barnen åt under vistelsen i Lappstan – särskilda lekar och vanor?

Vilken funktion har Lappstan haft för dig under ditt liv? Vad gjorde du där som barn, som ung och som äldre?

Vilket är ditt starkaste minne från Lappstan?

Byggnaden – frågorna avser både kåtorna och härbrena

Hur kom byggnaden/byggnaderna i din ägo?

Inredning - vad finns i byggnaden?

Lämnar ni kvar något i byggnaderna mellan vistelserna? Vad lämnas kvar?

Vilka utmaningar finns det med att äga byggnader i Lappstan? Vilka krav ställs på er och vilken hjälp och stöd finns det att få för att bevara byggnaderna?

Lappstans olika betydelser

Tankar, känslor kring Lappstan – vilken betydelse har platsen för dig? Vilken betydelse anser du den har för den samiska kulturen? Vilken betydelse har den för Arvidsjaur's kommun?

Hur känner du angående att Lappstan är en sevärdhet och de besökare som kommer?

Vad önskar du för framtiden och hur skulle du vilja att Lappstan bevaras?

Bilaga 3 Frågeschema Intervjuer

Lappstan – byggnader och bruk i tradition och nutid

Bakgrundsfrågor

Namn

Ålder

Din relation till Lappstan

Vilken typ av byggnad äger du i Lappstan?

Hur kom den i din ägo?

Annan koppling t.ex. via en släktstuga.

När besökte du Lappstan för första gången? Har du särskilda minnen som du vill berätta?

Frågor kring Lappstan och den fysiska gestaltningen

Beskriv din kåta/härbre. (Ålder, placering, storlek, utseende, exteriör, interiör)

Vad vet du om dess historia?

Vad tycker du om läget?

Hur ser inredningen ut?

Lämnar ni kvar något i byggnaderna mellan vistelserna? Vad lämnas kvar?

Var hämtar du vatten?

Var går du på toalett?

Hur tar du dig till Lappstan?

Vilka utmaningar finns det med att äga byggnader i Lappstan? Vilka krav ställs på er och vilken hjälp och stöd finns det att få för att bevara byggnaderna?

Har du rustat upp din kåta/härbre? Vad har du gjort?

Vilka kostnader har du för din kåta/härbre?

Skulle du kunna tänka dig att sälja din byggnad? Vilka anledningar?

Vem anser du har det huvudsakliga ansvaret för din byggnad?

Ett vanligt besökt – hur går det till i kåtorna och härbrena?

Vad gör du när du är i Lappstan?

Hur ofta besöker du Lappstan nuförtiden? Hur länge stannar du? Brukar du övernatta?

I vilka sammanhang besöker du Lappstan? Särskilda kyrkhelger? Andra arrangemang? Hur får du information om dessa helger?

Vad är det första du gör när du kommer till Lappstan, till kåtan och härbret?

Mat: Vad äter och dricker du under vistelsen? Hur förvaras och tillagas maten? Vem tillagar den? Något särskilt i matväg som du förknippar med Lappstan?

Hygien: Vilka utrymmen finns det för toalett, dusch, morgon/ kvällsbestyr?

Kläder: Vad har du för typ av kläder då du vistas i Lappstan? Vad finns nedpackat i väskan då du ska dit?

Varierar klädseln mellan olika tillfällen?

Vad är det bästa med att vara i Lappstan?

Vad är det sämsta med att vara i Lappstan?

Den sociala samvaron

Hur umgås man i Lappstan? Bjuder man in varandra eller är det spontanbesökt? Har det förändrats över tid?

Vilka brukar du träffa? Är det personer du umgås med även i vardagen?

Vilken kontakt har du med övriga som äger byggnader i Lappstan?

Finns det andra besökare i Lappstan som du brukar träffa på t.ex. turister eller folk som kommer dit för att uppleva Lappstan men inte har anknytning till platsen?

Tradition och nutid

Finns det en levande kyrkstadssed i Lappstan? Vad innebär det för dig?

Finns det några särskilda seder och traditioner för Lappstan? Vilka av de äldre traditionerna är levande idag? Finns det nya traditioner som har uppstått på senare tid?

Vilka är de viktigaste anledningarna för ditt deltagande i Lappstan och dess bevarande?

Hur har bruket av Lappstan förändras över tid?

Finns det några särskilda helger för ungdomar respektive för äldre?

Vad ägnar sig barnen åt under vistelsen i Lappstan – särskilda lekar och vanor?

Vilken betydelse har kyrkans verksamhet för Lappstan?

Lappstans olika betydelser

Vilken funktion har Lappstan haft för dig under ditt liv? Vad gjorde du där som barn, som ung och som äldre?

Tankar, känslor kring Lappstan – vilken betydelse har platsen för dig? Vilken betydelse anser du den har för den samiska kulturen? Vilken betydelse har den för Arvidsjaurs kommun?

Hur känner du angående att Lappstan är en sevärdhet och de besökare som kommer?

Vad önskar du för framtiden. Hur tror du Lappstan ser ut och fungerar om 30 år, 2050?

Har du några önskemål om hur du skulle vilja att Lappstan bevaras?

Bilaga 4 Medgivandeavtal

Medgivandeavtal för intervjumaterial

Samtycke om användning av insamlat ljud- och bildmaterial

Jag samtycker till att mina personuppgifter i form av kontaktuppgifter, födelseuppgifter, ljud, transkribering, intervjuanteckningar, bilder och film, som upprättats under detta intervju- eller fototillfälle får registreras och behandlas av Piteå museum.

Ljud, transkribering, bild och film får fritt användas för publik publicering av Piteå museum. Det innebär att materialet kan användas vid vetenskapliga undersökningar av samlingar, publiceras i böcker, tidskrifter, utställningskataloger, läromedel, utställningar och i digitala bearbetningar i multimedieproduktioner och för internetpublikationer i museets regi.

Ljud, transkribering, bild och film kommer att arkiveras i Piteå museums arkiv och får användas i museets verksamhet eller i information om Piteå museums verksamhet. Materialet kommer att vara tillgängligt för allmänheten och forskning. Materialet arkiveras i enlighet med de lager och regler som omfattar verksamheten bl.a. arkivlagen och dataskyddsförordningen (GDPR).

Ingen ersättning kommer att utgå till den avbildade när materialet används på ovan nämnda sätt.

- Jag samtycker till ovanstående användarvillkor.
- Jag samtycker till att Piteå museum behandlar mina personuppgifter.
- Jag vill vara anonym vid all publik publicering av materialet dvs mitt namn ska inte framkomma.

Samtycket är giltigt tillsvidare och detta avtal är upprättat i två exemplar, parterna erhåller ett exemplar vardera.

Intervjutillfälle

Piteå museum har under 2020 genomfört projektet ”Lappstan i Arvidsjaur – Byggnader och bruk i tradition och nu tid”, en etnologisk dokumentation av Lappstan i Arvidsjaur. Syftet har varit att dokumentera platsens kulturella och sociala funktion i såväl historiskt som samtida kontext. I projektet har ett antal personer intervjuats om sin relation till Lappstan.

Plats och datum för intervju: _____

Uppgifter om informanten

Namn: _____

Födelseår: _____

Födelseort: _____

Adress: _____

E-post: _____

Telefon: _____

Datum, ort och underskrift, informant

Datum, ort och underskrift, Piteå museum

Piteå museum är personuppgiftsansvarig för behandling av personuppgifterna enligt ovan. Du har rätt att kontakta oss om du vill ha information om uppgifter vi har om dig och för att begära rättelser, ändra villkoren för användning eller begära radering av dina uppgifter. Detta gör du genom att kontakta Piteå museum. Piteå museum, Storgatan 40, 941 32 Piteå, tel 0911-126 15, info@pi-teamuseum.nu.

Bilaga 5 Byggnadsminnesförklaringen

RIKSANTIKVARIEMÅBETET

RESOLUTION

ARK

1976-06-24

3738/76

LANDSANTIKVARIEM: NORRBOTTENS LÄN		
NORRBOTTENS MUSEI		
Dnr	1013/76	Ank 2.7 19 76
Föredragen den	5 juli	19 76
Bestut	Tuller. Lundh.	

Riksantikvariens beslut den 24 juni 1976 i ärende angående byggnadsminnesförklaring jämlikt lagen den 9 december 1960 om byggnadsminnen av den s k Lappstaden på fastigheten Kyrkostaden 1:1 i Arvidsjaur socken och Arvidsjaur kommun, Norrbottens län.

Sedan fråga väckts om att förklara rubricerade byggnader för byggnadsminnen har meddelande därom insänts den 15 november 1962 till dåvarande inskrivningsdomaren i Piteå domsaga, varjämte förslag till skyddsföreskrifter upprättats. Fastighetens ägare, Samarbetskommittén för Lappstaden i Arvidsjaur samt byggnadsnämnden i Arvidsjaur kommun, har förklarat sig icke ha något att erinra mot en byggnadsminnesförklaring. Ägaren har godkänt de föreslagna skyddsföreskrifterna.

Enär Lappstaden på fastigheten Kyrkostaden 1:1 i Arvidsjaur socken och Arvidsjaur kommun bevarar egenarten hos en gången tids byggnadsskick och med hänsyn därtill är att anse såsom synnerligen märklig samt under beaktande av vad i övrigt i ärendet förekommit, förklarar riksantikvarien jämlikt §1 lagen den 9 december 1960 om byggnadsminnen härmed byggnaderna i fråga som byggnadsminne.

I samband härmed meddelar riksantikvarien jämlikt §2 nämnda lag följande skyddsföreskrifter:

1. Byggnaderna må ej utan riksantikvariens samtycke rivas, flyttas eller eljest till sitt yttre förändras.
2. Arbeten som berör äldre fast indredning må endast utföras efter förslag som granskats och godkänts av riksantikvarien.
3. Det till Lappstaden hörande området må ej utan riksantikvariens samtycke bli föremål för väsentlig förändring. Området finns markerat med röd begränsningslinje på bifogad karta. Förslag till nybyggnader inom området skall underställas riksantikvariens prövning.
4. Byggnaderna skall ägnas för deras bestånd erforderligt löpande underhåll.

Postadress
Box 5405
114 84 STOCKHOLM

Gatuadress
Storgatan 41

Telefon
08-22 89 00

Postgiro
5 99 94-4

Telegramadress
Riksantikvarie

Talan mot detta beslut föres hos kammarrätten i Stockholm genom besvär. Besvärshandling skall ha kommit in till kammarrätten inom tre veckor från den dag då klaganden fick del av beslutet. I besvärshandlingen skall anges det beslut som överklagas. Insändes besvärshandlingen med posten skall det ske i betalt brev under adress: Kammarrätten, Fack, 103 10 Stockholm.

RIKSANTIKVARIERÄMBETET

Margareta Biörnstad
Margareta Biörnstad
Tf riksantikvarie

Birgitta v Haslingen
Birgitta v Haslingen
Avdelningsdirektör

Kopia till

Samarbetskommittén för Lappstaden i Arvidsjaur
Byggnadsnämnden i Arvidsjaur kommun
Landsantikvarien i Luleå
Länsstyrelsen i Norrbottens län, planenheten

